

JOTAIN HALUAISIN TEHDÄ

Osallisuuden tukeminen helsinkiläisessä päiväkodissa 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä

Kaisa Suominen ja Taija Väärälä
Opinnäytetyö, kevät 2017
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) +
Lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Suominen, Kaisa & Väärälä, Taija.

JOTAIN HALUAISIN TEHDÄ. Osallisuuden tukeminen helsinkiläisessä päiväkodissa 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä. Diak Kalasatama, Helsinki, Kevät 2017, 51., 3 liitettä. Diakonia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Työelämälähtöinen opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena oli lisätä lasten osallisuutta ja osallisuuden kokemusta helsinkiläisessä päiväkodissa 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä. Lasten kokemuksia osallisuudesta kartoitimme haastattelulla. Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä varhaiskasvatuslaissa korostetaan lapsen osallisuutta, joka tekee aiheesta ajankohtaisen. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehystenä käytimme Harry Shierin mallia osallisuudesta.

Haastattelu menetelmänä käytimme teemahaastattelua. Aineisto teemoiteltiin kahteen osaan, jotta aineiston analysointi oli selkeämpää. Ensimmäinen teema on leikki, jossa tutkimme lapsen vaikutusmahdollisuuksia arkeen ja leikkiin. Toisessa teemassa tutkimme millainen vuorovaikutus lapsiryhmän lasten ja kasvattajan välillä on. Vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä on tärkeää osallisuuden tunteen luomisessa.

Opinnäytetyön tutkimustuloksista selvisi, että lapset viihtyvät päiväkodissa, mutta kokevat haluavansa valita itse enemmän leikkejä. Tutkimustuloksista nousi myös esille lasten kokema hyvä vuorovaikutussuhde kasvattajan ja lasten välillä. Johtopäätöksenä tuloksista voimme todeta, että lasten ja kasvattajan välinen vuorovaikutussuhde on hyvä, mutta sitä voi tutkia ja kehittää vielä lisää. Lasten osallisuuden ja osallisuuden tunteen luomiseen pitää keskittyä ja osallisuutta päiväkodissa pitää kehittää. Lasten osallisuuden kokemus rakentuu pienistä asioista ja osallisuuden kokemus on lapsille tärkeää.

Lasten osallisuutta ryhmässä on tutkimuksen jälkeen lisätty, sekä kasvattajat ovat huomioineet ja kuunnelleet lasten toiveita ja mielipiteitä toiminnassa.

Asiasanat: Osallisuus, varhaiskasvatus, lapsilähtöisyys, teemahaastattelu

ABSTRACT

Suominen, Kaisa & Väärälä, Taija.

I WISH TO DO SOMETHING. Endorsing the participation in the age group of 3–5-years old children's in a kindergarten in Helsinki. Spring 2017, 51 p., 3 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services + Qualified kindergarten teacher.

The aim of this working life –based thesis was to add the children's participation and feeling of participation in the age group of 3–5 years in a kindergarten in Helsinki.

Children's experiences of participation was charted by an interview. In a new early childhood education plan and also in the law of an early education children's participation is a highlighted theme that makes this topic current. As a theoretical frame of reference we used Harry Shier's model of participation.

In these interviews we used theme interviews as a method. The material was distributed into two different parts that makes analysing easier. The first theme was play where we investigate children's possibilities to influence in a daily life and in a play. In the second theme we investigate what kind of interaction there is between this children group and their educator. The interaction between a child and an adult is a very important when creating a feeling of participation.

As the results of this thesis we found out that the children enjoy themselves in a kindergarten but they would like to have more possibilities to choose their plays. The results also brought up that the children feels that they have a good interaction with the educator.

As a conclusion we can discover that the interaction between the children and their educator is good but it can be further explored and developed. The children's participation and their feeling of being involved needs to be centralize and the participation in a kindergarten is a theme that needs to be more developed. The experience of participation to the children is built on small things and the feeling of being participated is important.

After the survey the participation was increased in the group and educators have observed and listened children's wishes and opinions even more.

Keywords: Participation, childhood education, childhood orientation, theme interview

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	6
2 LAADUKAS VARHAISKASVATUS	8
2.1 Varhaiskasvatus	8
2.2 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka	10
2.3 3–5-vuotiaan lapsen kehitys	11
2.4 Varhaiskasvatusta ohjaava lainsäädäntö ja asetukset	14
3 LAPSEN OIKEUS OSALLISUUTEEN.....	17
3.1 Osallisuuden keskeiset käsitteet	17
3.2 Osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	19
3.3 Harry Shierin teoria osallisuudesta.....	20
3.4 Aiemmat tutkimukset	22
4 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI.....	25
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	25
4.2 Tutkimusmenetelmät	25
4.3 Lasten haastattelu	27
4.4 Aineiston analyysi.....	29
4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	31
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	32
5.1 Musta on kivempi leikkiä.....	32
5.2 Kyllä kuuntelee	34
5.3 Osallisuuden mahdollistaminen toiminnan suunnittelussa.....	36
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT	37
7 POHDINTA	39
7.1 Opinnäytetyö prosessina	39
7.2 Ammatillinen kasvu	41
LÄHTEET.....	43

LIITE 1: Päiväkodin suostumus tutkimukseen	48
LIITE 2: Vanhemprien suostumus lapsen haastatteluun	49
LIITE 3: Lasten haastattelu kysymykset.....	50

1 JOHDANTO

Osallisuudesta ja sen merkityksestä puhutaan nyky-yhteiskunnassa paljon. Osallisuus tarkoittaa, että ihminen kokee olevansa osana jotain yhteisöä ja että hänellä on oikeus osallistua omien asioidensa hoitoon ja suunnitteluun. Lapset käyttävät yhteiskuntamme palveluita samalla tavalla kuin aikuisetkin, joten on tärkeää muistaa, että lasten osallisuuden merkitys arjessa on yhtä tärkeää kuin aikuisen osallisuus. Uudessa varhaiskasvatuslaissa veloitetaan ottamaan lapsen mielipiteet ja toivomukset huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä ja arvioidessa, huomioiden lapsen ikä ja kehitys. Varhaiskasvatuslaki turvaa lapsen mahdollisuuden osallisuuteen ja vaikuttavuuteen itseään koskevissa asioissa. Varhaiskasvatuslaki antaa mahdollisuuden toimia yhdessä lapsen ja hänen vanhempiansa tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoista kehitystä tukien. Laissa ei kuitenkaan määritellä kuinka lapsen mielipiteitä ja toivomuksia tulisi huomioida. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Tutkimuksemme työelämäyhteistyökumppani on helsinkiläinen päiväkotit. Tutkimus kohteena olevassa lapsiryhmässä on 3–5-vuotiaita lapsia. Toinen opinnäytetyön tekijöistä työskentelee tässä ryhmässä lastentarhanopettajana. Tutkimuksen toteutimme haastatteleamalla yksitellen lapsiryhmän lapsia teemahaastattelulla. Aihe osallisuudesta valikoitui mielenkiinnosta, pääseekö lapsen ääni ja tarpeet kuuluviin lapsiryhmän arjessa.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa lapsiryhmän osallisuuden kokemuksesta sekä hyödyntää lasten mielipiteitä myöhemmin ryhmän toiminnan suunnittelussa. Tavoitteena on kehittää toimintaa opinnäytetyön tutkimustulosten avulla niin, tutkimuskohteena olevassa lapsiryhmässä lapset osallistuisivat enemmän oman arjen suunnitteluun. Oman arkensa suunnittelun ja kehittämisen avulla toivomme lasten arjen olevan entistä mielekkäämpää ja vuorovaikutuksellista. Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia myös lapsen ja kasvattajan välistä vuorovaikutusta lapsiryhmässä. Lapsen osallistuminen arkeen ja siihen vaikuttaminen oli myös yksi asia, joka kiinnosti meitä ja johon halusimme enemmän perehtyä työssämme. Tutkimuksessa käytimme teoreettisena viitekehyksenä Harry Shierin

osallisuuden taso mallia. Harry Shierin teoriassa kuvataan osallisuutta viiden portaan taso mallilla. Shierin taso mallissa tarkastellaan myös aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Mitä korkeammalla taso mallissa ollaan, sitä parempaa on aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus, sekä lapsen vaikutusmahdollisuudet osallisuuteen, ikätaso huomioiden.

Opinnäytetyön alussa käymme läpi varhaiskasvatukseen ja lapsen kehitykseen liittyvää teoriaa. Sen jälkeen käsittelemme teoriaa osallisuudesta ja osallisuuden keskeisistä käsitteistä. Tämän jälkeen kerromme opinnäytetyön tarkoituksesta ja tutkimuksesta saaduista tuloksista. Lopussa pohdimme ammatillista kasvua sekä tutkijoiden yhteistyötä.

Opinnäytetyön keskeiset teoreettiset käsitteet ovat lasten osallisuus, varhaiskasvatus, yhdenvertaisuus sekä vuorovaikutus.

2 LAADUKAS VARHAISKASVATUS

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on kehittää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista yhdessä huoltajien kanssa. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistä toimintaa, jossa lapsen leikki on yksi osa-alue. Jokaisella lapsella tulisi olla samat mahdollisuudet laadukkaaseen varhaiskasvatukseen, jossa painottuu pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki 2015; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Laadukkaassa varhaiskasvatuksessa oikeuksia toteutetaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisella, kehityksen tukemisella, lapsen oppimisen ja kouluvalmiuksien tukemisella sekä tukemalla vanhempia ja perheitä. Varhaiskasvatuksella edistetään myös lasten yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja etua. (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes 2016, 149.) Vanhempien ja kasvattajien tiivis yhteistyö luo perustan sille, että varhaiskasvatus on hyvää ja laadukasta kasvatuskumppanuutta. Varhaiskasvatus myös tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämäänsä ja opiskeluun. (Rautamies, Laakso & Poikonen 2011, 193–194; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

Varhaiskasvatus on keskeisin lapsia ja heidän perheitään koskeva palvelu, johon suurin osa lapsista osallistuu ennen peruskouluun menoa. Henkilökunnan tehtävänä on luoda lapsiin ja perheisiin luottamuksellinen suhde ja kasvattaa lasta yhdessä heidän kanssaan. Säännöllinen yhteistyö on tärkeää, jotta saadaan luotua mielekäs kokonaisuus lapsen varhaiskasvatukselle. Yhteistyö huoltajien kanssa luo lapsille turvallisuuden ja jatkumon tunteen. Huoltajien kanssa sopiessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista, tulee tilanteen olla avoin, tasavertainen ja perhettä arvostava. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18.)

Varhaiskasvatusta annetaan päiväkodeissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena, esimerkiksi leikki- ja kerhotoimintana. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan monilla eri tavoilla. Oppimisympäristö, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset ovat erilaiset eri toimintamuodoissa. Lapsiryhmien koot sekä lasten ja henkilöstön suhde lukuihin vaikuttaa myös toimintamuoto. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 17.)

Päiväkodit ovat yleisimmät paikat, jossa varhaiskasvatusta toteutetaan. Päiväkodissa ryhmät suunnitellaan ja toteutetaan lasten iän, sisarusten ja tuen tarpeiden mukaan. Päiväkodin henkilöstöltä vaaditaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuus (Asetus lasten päivähoidosta 1992) Päiväkodeissa on moniammatillinen henkilöstö, joka luo laadukkaan varhaiskasvatuksen. Varhaiskasvatuslaki (2015) korostaa pedagogiikan merkitystä ja sen toteuttamista sekä lastentarhanopettajan pedagogista vastuuta. Koko työryhmä yhdessä suunnittelee ja toteuttaa toimintaa, mutta lastentarhanopettaja on viimekädessä vastuussa ryhmän toiminnan toteutumisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 17.)

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden lapsen elinikäiselle oppimiselle ja kehitykselle. Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstön tulee tuntea koulutusjärjestelmän eri vaiheiden tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt, jotta he voivat luoda laadukkaan kokonaisuuden lapsen oppimiselle. Siirtymävaiheiden suunnittelu takaa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen ja oppimisen sujuvuuden. Siirtymätilanteiden käytännöt ja rakenteet luovat varhaiskasvatuksen järjestäjät, jotta siirtymätilanteet olisivat mahdollisimman sujuvia. Tällä tarkoitetaan varhaiskasvatukseen siirtymistä, varhaiskasvatuksen aikana olevia siirtymiä sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen siirtymiä. Siirtymätilanteet tehdään lapsen edun mukaisesti ja huoltajien kanssa yhteistyössä. Lapsen tietojen siirtämisessä voidaan käyttää lapsen dokumentteja lapsen kehityksestä ja oppimisesta varhaiskasvatuksessa. Tietojen siirtämisessä pitää noudattaa voimassa olevia säädöksiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18.)

Hyvässä varhaiskasvatuksessa luodaan ja mahdollistetaan lapsille laaja-alainen osaaminen. Osaaminen tarkoittaa kykyä käyttää tietoja ja taitoja. Osaamisen kehittäminen aloitetaan varhaislapsuudessa ja kehittyminen jatkuu läpi ihmisen koko elämän. Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lapsen laaja-alaista osaamista. Laaja-alaista osaamista voi lapsella kehittää varhaiskasvatuksessa laajentamalla ja muokkaamalla lapsen oppimisympäristöä. Laaja-alaiseen oppimiseen kuuluu viisi aluetta, jotka ovat ensimmäinen ajattelu ja oppiminen, toisena kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu. Kolmantena itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, neljäntenä monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen ja viimeisenä osallistuminen ja vaikuttaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20–23.)

2.2 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka

Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, kasvatus- ja varhaiskasvatus tieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteuttamiseksi. Pedagogiikka määräytyy lapsen käsityksestä, laaja-alaisesta oppimisesta ja sen mahdollistamisesta sekä arvoperustasta. Varhaiskasvatuksessa pedagogiikka näkyy toimintatavoissa, opetuksessa sekä lapsen kokonaisvaltaisessa hoidossa. Pedagogiikan toteuttaminen ja suunnitteleminen edellyttävät pedagogista asiantuntemusta, sekä kasvattajien yhteisen näkemyksen miten lapsen oppimista voidaan edistää parhaalla mahdollisella tavalla. Hyvään ja eheään pedagogiseen kokonaisuuteen tarvitaan kasvattajien, lasten sekä ympäristön vuorovaikutusta. Nämä edellä mainittua kolme käsitettä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan tukien parhaalla mahdollisella tavalla lapsen kasvua, kehitystä sekä edistää lapsen oppimista. Hoito, sekä opetus painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten kohdalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20-22.)

2.3 3–5-vuotiaan lapsen kehitys

3–5-vuotiaan lapsen kehitys etenee nopeasti ja hän on herkkä oppimaan uusia asioita monella eri osa-alueella. Lapsen kasvattajan, huoltajan tai vanhemman tuleekin huomioida toiminnassaan tämä asia ja käyttää lapsen herkkyyttä hyväkseen lasta ohjatessa ja opettaessa. Jokainen lapsi on kuitenkin yksilö, jolla on omat tarpeet, omat vahvuudet ja heikkoudet. Yleisesti on määritelty lapsen herkkyyks oppia ja kehittyä, mutta lapsi pitää aina huomioida yksilönä. Merkitystä on myös lapsen elinpiirillä. Jokaisella lapsella on erilainen tausta ja se tuo lisämaustetta lapsen kanssa työskentelyyn. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2017, 18.)

3–5-vuotias lapsi alkaa tässä iässä itsenäistymään, mutta elää kuitenkin vielä lapsuuden maailmassa. Lapsen puhetaito on kehittynyt, ja hän osaa puheen avulla ilmaista jo pitkiäkin ajatuksia ja tunteita. Tietoisuus siitä, miten maailma hahmotetaan ja miten aistimukset muuttuvat elämyksiksi, on tunnekylläisempää ja käsittää enemmän kuvia kuin kouluikäisellä lapsella tai aikuisella. Lapsen ajatus tässä ikävaiheessa on sellainen, että hän kuvittelee maailman olevan vain hänelle. Lapsi kohtaa sosiaaliset säännöt ja normit sekä asenteet ja käyttäytymistavat ja rupeaa harjoittelemaan yhteisön ja ympäristön toimintatapoja. Vanhempien ja kasvattajien asettamat säännöt ja rajat eivät pidätä tämän ikäistä lasta, mutta vanhemman tehtävänä on opettaa ne lapselle ja pitää rajoista kiinni. Tämän avulla käyttäytymistavat ja säännöt kasvavat sisään lapsella ja hän rupeaa ymmärtämään niitä. (Dunderfelt 2011, 73–75.)

Lapsen yliminä eli sensuuri toiminta ja sisäinen psyykinen kontrolli kehittyvät 3–5-vuotiaalla voimakkaasti. Sensuuri toiminnan ja sisäisen psyykkisen kontrollin kehittyessä lapsen hyväksytyksi tulemisen tunne kasvaa ja hän ymmärtää olevansa itsenäinen, mutta tarvitsevana silti aikuisen apua toimissaan. Lapsen sosiaalinen identiteetti muodostuu, hän kokee kuuluvansa yhteisöön (perhe, päiväkot) ja on omaksunut näiden säännöt ja normit. Lapsen omatunto alkaa kehittyä, ja se kehittyy koko elämän ajan. Lapsi alkaa myös saavuttaa omaa sukupuoli-identiteettiä ja se kehittyy koko ajan useiden vuosien aikana. Yksilöllisyys vahvis-

tuu ja lapsen spontaanisuus vähenee, mikä auttaa lasta tulemaan toimeen paremmin ympäristönsä kanssa. Sääntöjen ja normien sisäistäminen luo lapselle turvaa ja lapsen yksilöllisyys pääsee kehittymään. Tämä ikävaihe voi olla vanhemmille rankka, mutta tärkeää on pitää rajoista ja normeista kiinni. On oltava johdonmukainen, ei liian ankara eikä liian löyhä. (Dunderfelt 2011, 74–76.)

Kolmevuotias lapsi kysyy mielellään kysymyksiä missä ja miksi. Lapsi muistaa hetki sitten tapahtuneita asioita ja alkaa pikkuhiljaa muistaa myös aiemmin tapahtuneita asioita. Kokoon liittyvät käsitteet sekä esineiden luokitus alkaa vahvistua tämän ikäisellä lapsella. Lapsi alkaa erottamaan todellisuuden ja kuvitellun eron sekä ymmärtää perusteluja ja saattaa kyetä jo joihinkin kompromisseihin. Kolmevuotiaalla on syntynyt tietoisuus sukupuolestaan ja omasta itsestään. Oppiminen matkimalla on keskeinen oppimisen tapa. Kolmevuotias lapsi osaa nimetä perustunteita, kuten iloa, myös harmitusta ja kiukkua. Lapselle on tärkeää tulla hyväksytyksi ja huomatuksi. Hän kaipaa syliä ja lohdutusta, vaikka haluaakin pärjätä itse. (MLL 2014a; Koivunen & Lehtinen 2015, 129.) Kolmevuotiaalla lapsella mielikuvitusleikit tulevat leikkeihin rakenteluleikkien rinnalle. Lapset tykkäävät käyttää erilaisia roolivaatteita ja leikkiä erilaisia roolileikkejä. Lapsi pystyy myös ohjaamaan toimintaansa ja toimia ohjatusti noin puoli tuntia. Lapset alkavat sosiaalistua ja kaipaavat kavereita leikkeihin, kuitenkin leikit eivät läheskään aina suju ilman riitoja. Lähempänä neljää vuotta lapsen on helpompi jakaa leluja ja odottaa vuoroaan. (Koivunen ym. 2015, 172, 176.)

4–5-vuotias lapsi omaa erittäin hyvän mielikuvituksen ja hän saattaa kertoa epä-todellisia asioita. Kyse ei kuitenkaan ole valehtelemisesta vaan lapsen hyvästä mielikuvituksesta. Lapsi kuitenkin ymmärtää mikä on totta mielikuvituksesta huolimatta. Tässä iässä lapsi puhuu ja kyselee paljon asioista, hän kuvittelee aikuisen tietävän kaikkeen vastauksen ja saattaa esittää mitä ihmeellisimpiä kysymyksiä. Aikakäsitys ei ole vielä tämän ikäisellä lapsella kovin vahva, mutta hän saattaa muistaa jopa vuoden takaisia asioita. Vuorokaudenajat tämän ikäinen lapsi erottaa toisistaan. Lapsi ymmärtää hyvän ja pahan eron sekä oikeudenmukaisuuden määritteen. Lapsi voi tuntea tulleensa kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti ja suuttua siitä. (MLL 2014a; Koivunen ym. 2015, 129, 146.) 4-vuotias lapsi osaa peitellä omia tunteitaan ja 5-vuotias osaa nimetä ja tunnistaa tunteitaan. 4–

5-vuoden iässä lapsi on omatoiminen, aloitteellinen, tasapainoinen, sopeutuva ja rauhallinen. (Koivunen ym. 2015, 146,155.)

4–5-vuotiailla roolileikit vahvistuvat entisestään ja he rupeavat harjoittelemaan sääntöleikkejä. Lapset oppivat säännöt vanhemmilta lapsilta ja aikuisilta. Tämän ikäinen lapsi suunnittelee etukäteen tekemistään. Lapsi tykkää pelata, mutta häviäminen voi olla vaikeaa. Lapselle ystävyysuhteet ovat tärkeitä ja viiden vuoden iässä lapsi nauttii kavereiden kanssa olemisesta. Kavereiden tunteet pystytään ottamaan huomioon ja itsekeskeisyys vähenee. Lapset osaavat jo keskustella toiveista ja tunteista sekä neuvotella ja joustaa. Hän alkaa verrata itseään kavereihin ja omille vanhemmilleen hän saattaa olla hyvinkin kiukkuinen ja haukkua heitä esimerkiksi tyhmäksi. (Koivunen ym. 2015, 172,176.)

Maria Montessori (1967) loi herkkyykskausi käsitteen kasvatuksen ja pedagogiikan alueelle, myös Kronqvist ja Pulkkinen (2007) puhuvat herkkyykskausista. Lapsella on kehityksessään useita herkkyykskausia muun muassa kielelliselle kehitykselle 0–6-vuotiaana, aisti havainnoille 0–5-vuotiaana, motoriikan oppimiselle 1–4-vuotiaana ja sosiaalisille taidoille 2,5–5-vuotiaana. Herkkyykskausien aikana lapset oppivat helpommin asioita, joista ovat erityisen kiinnostuneita. Kun lapsen toimiminen tai oppiminen on tarpeeksi kehittynyt, hänen mielenkiintonsa laimeenee kyseiseen asiaan ja herkkyykskausi loppuu, mutta opittu asia pysyy muistissa. Aikuisen tulee tunnistaa ja huomioida lapsen herkkyykskausia ja mahdollistaa lapselle hyvä ja innostava oppimisympäristö. Jos lapsen luontaista kiinnostusta herkkyykskauden aikana vähätellään, hidastaa se lapsen oppimista. (Koivunen ym. 2015, 135–136.)

Lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle on tärkeää hyvä ja johdonmukainen kasvatust. Havainnoimalla lasta kasvattaja huomaa mihin osa-alueisiin lapsi mahdollisesti tarvitsee tukea ja ohjausta sekä mitkä osa-alueet on lapsella kehittynyt. Lapsen kehityksen tukeminen on vanhemmuuden tärkein osa-alue. Kehityksen tukemiseen tarvitaan kuitenkin myös muitakin ihmisiä kuin omat vanhemmat. Yhteiskunnan sukupuolistereotyytiat muovaavat lasten käsitystä siitä millainen ihminen pitäisi olla. Sukupuolella on suuri merkitys kehityksessä ja siinä, millainen ihmi-

sestä kehittyä. Pojat ovat yleensä äänekkäämpiä, toiminnallisempia ja fyysisempiä leikeissään. Tytöt odottavat usein omaa vuoroaan ja sopivat yhdessä toisten tyttöjen kanssa leikeistään, kun taas pojat ovat kilpailuhenkisiä. (Mäkelä 2011, 23; Koivunen ym. 2015, 136–138.)

2.4 Varhaiskasvatusta ohjaava lainsäädäntö ja asetukset

Ihmisoikeuksilla ja perusoikeuksilla turvataan lapsen etua ja oikeuksia. Ihmisoikeussopimus tarkoittaa kansainvälisessä oikeudessa turvattuja oikeuksia, kun taas perusoikeuksilla tarkoitetaan kansainvälistä sopimusta, jolla valtiot sitoutuvat turvaamaan oikeudenkäyttö piirissään oleville ihmisille sopimuksessa määritellyt oikeudet. (Heinonen ym. 2016, 142–143.)

Lapsen osallisuutta määritellään YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa, joka on laadittu vuonna 1989. Yleissopimuksessa sanotaan, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi jo pienestä pitäen. Itsensä ilmaisu ja oikeus osallistua omien asioiden päättämiseen, suunnitteluun ja toteutukseen tulee myös esille yleissopimuksessa. (Yleissopimus lasten oikeuksista 1991.) Aiemmin ajateltiin lapsen hyötyvän siitä, että lapsi tekee niin kuin aikuinen sanoo, mutta osallisuuden myötä on tullut ymmärrys siitä, että lapsi on ajatteleva ja aktiivinen, sekä osaa havainnoida ympäristöään. Lapsi osaa myös oppimansa avulla muokata elämäänsä ja kehittää itseään. Lasten oikeuksien sopimuksen lisäksi Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustalakiin, lastensuojelulakiin, sekä lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on kirjattu lapsen oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Iivonen 2011, 51; Heinonen ym. 2016, 144; Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 14; Venninen, Leinonen & Ojala 2010,5.)

Varhaiskasvatustalaki (2015) säätää lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Opetusta voidaan järjestää päiväkodeissa, yksityiskodeissa, sekä kodinomaisessa ympäristössä. Varhaiskasvatusta saa lapset, jotka ovat alle oppivelvollisuusiän, sekä olosuhteista, jotka sitä vaativat, eikä ole pystytty muuta hoitoa järjestämään vanhemmille lapsille. Varhaiskasvatustalain tavoite on edistää lapsen

iän ja kehityksen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Lain tavoitteena on tukea oppimista, sekä auttaa lasta saamaan myönteisiä oppimiskokemuksia ja huolehtia tasa-arvoisen koulutuksen toteutumisesta. Laki turvaa lapselle mahdollisuuden osallisuuteen ja mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Laki turvaa myös laadukkaan kasvatuskumppanuuden onnistumisen yhdessä vanhemman tai muun huoltajan kanssa, sekä vanhemman tai muun huoltajan tukemisen kasvatustyössä. (Varhaiskasvatustalaki 2015.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat tulee laatia 1.8.2017 mennessä. Tämän tarkoituksena on antaa yhteinen perusta paikallisille suunnitelmille. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaa miten varhaiskasvatusta tulee järjestää, toteuttaa ja kehittää sekä miten laadukas ja yhdenvertainen varhaiskasvatus voidaan toteuttaa koko maassa. Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältävät myös viittauksia varhaiskasvatusta ohjaavaan lainsäädäntöön sekä ohjeita miten paikallista varhaiskasvatusta tehdään ja kehitetään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 17.) Varhaiskasvatuksen perusteissa korostetaan lapsen osallisuutta, yhdenvertaisuutta, sekä tasa-arvoa. Inklusiivisessa toimintaympäristössä edistetään osallisuutta kaikessa toiminnassa. Inklusiivisella tarkoitetaan opetuksen järjestämistä niin, että jokainen lapsi saa riittävän ja oikean tuen oppimiselle ja muulle kasvuun. Inklusiivisuus on periaate, jossa toimintarakenteet kehitetään ja samalla kehitetään toiminnan pedagogisia menetelmiä, jotka edistävät kaikkien lasten onnistumista, sekä edistää lapsen kasvua ja kehitystä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

Lasten arvostava kohtaaminen, lasten ajatusten ja mielipiteiden kuunteleminen, sekä lasten aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallisuuden ja vaikuttamisen taitoja. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys omasta itsestä kehittyä, luottamus itseen kasvaa, sekä yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot karttuvat. Kasvattajan tehtävänä on huolehtia, että jokainen lapsi pääsee osallistumaan ja vaikuttamaan asioihinsa suunnittelemalla, toteuttamalla ja arvioimalla tekemäänsä. Lapsen osallisuutta vahvistaa kasvattajan sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus tulla kuulluksi ja nähdyksi. Lisäksi lasten ja

huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, arviointiin sekä toteuttamiseen vahvistaa kokonaisvaltaisesti osallisuuden tunteen kokemista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24–30.)

3 LAPSEN OIKEUS OSALLISUUTEEN

3.1 Osallisuuden keskeiset käsitteet

Osallisuus saatetaan helposti sekoittaa osallistamiseen. Näiden kahden käsitteen ero ei ole aina yksiselitteinen. Osallistua tarkoittaa sanakirjan mukaan mukanaoloa jossakin tai osan ottamista johonkin. Termeinä voidaan erottaa osallisuus, joka tarkoittaa oikeutta saada tietoa itseä koskevista asioista, sekä ilmaista mielipiteensä ja päästä vaikuttamaan itseä ja omaa ympäristöä koskeviin asioihin tasavertaisena aikuisen kanssa. Yleisesti voitaisiin kuvailla tilanteeksi, jossa lapsen mielipidettä ja näkemyksiä kuunnellaan ja lapsen mielipide otetaan aktiivisesti huomioon päätöksenteon eri vaiheissa. Osallisuuden voisi laajasti määrittellä lapsen yhteisöön liittymisenä, kuulumisena ja siihen vaikuttamisena. Osallistaminen tarkoittaa taas konkreettista osallisuuden toimintaa. (Suortti & Taimiaho 2009, 3–5; Pajulammi 2014, 141–142; Hill, Davis, Prout & Tisdall 2004, 78–80.)

Osallisuus ei ole osallistumista vaan toisen ihmisen kohtaamista ja vuorovaikutusta. Lapsen äänen kuulumista, lapsen innostusta ja kiinnostusta, joka saa aikaiseksi toimintaa. Osallisuus perustuu luottamukseen, arvostukseen ja vastavuoroiseen keskusteluun. Jos osallisuus ymmärretään varhaiskasvatuksessa lapsen oikeutena valita leikki tai kertomalla oma asia aamupiirissä, voivat lapsen mahdollisuudet luoda ja kehittää uusia toimintatapoja unohtua kokonaan. (Heikka, Fonsén, Elo & Leinonen 2014, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2015b, 36–37; Fonsén 2017, 192.)

Yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatustilanne (2015) takaa jokaiselle alle kouluikäiselle subjektiivisen päivähoito-oikeuden kunnallisessa päivähoitopaikassa. Varhaiskasvatukseen kuuluu hoito, kasvatustilanne ja opetus, sekä mahdollisuus oppimiseen. (Lampinen 2007, 94–96.) Yhdenvertaisuus on ihmisen perusoikeus. Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että ketään ei saa

syрjiä sukupuolen, iän, kansalaisuuden, alkuperän, kielen, vakaumuksen, uskonnon, sosiaalisen statuksen, perhesuhteiden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn takia. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa jokaisella pitäisi olla syntyperää tai ihon väriä katsomatta samat oikeudet koulutukseen ja työhön tai erilaisiin palveluihin. Yhdenvertaisuuden edistämisen ja turvaamisen vuoksi on laadittu monia eri sopimuksia ja lakeja. Suomen uusi perustuslaki tuli voimaan vuonna 2000. Suomen perustuslain mukaan kaikki ihmiset ovat keskenään yhdenvertaisia lain edessä. Yhdenvertaisuuslain (2014) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää. Laki kieltää myös suoran ja epäsuoran syrjinnän. (Oikeusministeriö 2015; Varhaiskasvatuslaki 2015; Yhdenvertaisuuslaki 2014; Suomen perustuslaki, Suomen YK-liitto i.a.)

Vuorovaikutus on kommunikointia. Ihminen pystyy kommunikoimaan puhumalla, kirjoittamalla sekä omalla ruumiinkielellään. Vuorovaikutuksen avulla pystyy näyttämään tunteita, ilmaisemaan ajatuksia ja kokemuksia. Puhumista ei tarvita tulakseen ymmärretyksi. Eleet, olemus, kehon asento, sekä etäisyys toiseen ihmiseen on sanatonta vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen avulla ihminen tulee ymmärretyksi sekä häntä ymmärretään. (Ahonen 2017,58.) Pienestä lapsesta lähtien kaikki tarvitsevat vuorovaikutusta ja vuorovaikutustaitojen harjoittelua. Vuorovaikutus toisen ihmisen kanssa on luontainen ominaisuus. Ihminen tarvitsee muita ihmisiä ympärilleen saadakseen kokea vuorovaikutusta ja siihen liittyviä kokemisen ja jaksamisen riemua. Vuorovaikutuksessa lapsi saa pohjan kasvulle ja kehitykselle sekä kokemuksen itsestään tärkeänä yksilönä muiden joukossa. Vuorovaikutustaitoja oppii ja voi kehittää kommunikoimalla, sekä toimimalla toisten ihmisten kanssa. Vuorovaikutus on sosiaalinen tapa, jossa ihminen voi vaikuttaa toiseen ihmiseen ja sen toimintaan. Vuorovaikutusta pystyy kehittämään koko elämänsä ajan. Hyvä vuorovaikutus vahvistaa ihmisen tunnetta arvokkuudesta ja merkityksellisyydestä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

3.2 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Päiväkodissa lasten tulee voida ehdottaa ja sopia yhdessä aikuisten kanssa yhteisistä säännöistä ja näin vaikuttaa päivänsä kulkuun päiväkodin arjessa. Aikuisen tulee ottaa lasten ehdotukset tosissaan. Ilmapiiriin tulee olla avoin ja kannustava sekä lasta kuunteleva. Lapselle on hyvä osoittaa, että heidän mielipide on tärkeä ja aikuisen kanssa voi yhdessä ratkaista ongelmia. Aikuisen tulisi osoittaa lapsille luottamusta, toimia lasten tukena ja osallistajana. Aikuisen tehtävänä on toimia aktivoijana sekä luoda hyvät puitteet osallistavaan toimintaan. (Suortti ym. 2009, 3–5.)

Lapsi voi kokea itsensä arvokkaaksi osallistuessaan toimintaan, mutta myös lapsen kasvuympäristön on mahdollistettava osallisuuden tunne (Pajulammi 2014, 141). Lapsen osallisuus arjessa määrittelee lapsen osallisuuden päiväkodin arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin, jossa lapsi nähdään toimijana. Vuorovaikutukseen perustuvaa osallisuutta on ryhmätoiminnoissa ja sosiaalisissa suhteissa. Osallisuutta on myös yhteinen toiminta ryhmässä, missä kasvattajat ja lapset ovat tasa-arvoisia keskenään. Kokemuksen osallisuus puolestaan näkyy lapsen henkilökohtaisena kokemuksena osallisuudesta päiväkotiympäristössä. Pienten lasten kohdalla osallisuus varhaiskasvatuksessa rakentuu lapsen ja kasvattajan, ryhmän ja yksilön välisissä vuorovaikutuksissa, jokapäiväisissä kohtaamisissa, valintatilanteissa ja yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa. (Heikka ym. 2014, 17–18.) Pelkkä osallistuminen toimintaan ei välttämättä luo lapselle osallisuuden tunnetta. Osallisuuden kokemus näkyy lapsessa ilona, innostuksen tunteena ja luo tilanteesta mielekkään oppimisen ja vuorovaikutuksen tilanteen. (Heikka ym. 2014, 18.)

Kasvattajalla on mahdollista ehkäistä lapsen osallisuutta tai mahdollistaa lapsen osallisuutta omalla toiminnallaan. Tähän liittyy kasvattajan ja lapsen keskinäiset valtasuhteet. Kasvattaja voi pelätä mahdollisesti oman auktoriteettinsa katoamista, jos lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun. Osallisuuden tunteen luomiseksi on tärkeää kuunnella lasta. Tällä jo mahdollistetaan osallisuuden tunteen luominen lapselle. Lapsen tulee tietää häntä koskevista asioista ja saada vaikut-

taa niihin ikätasonsa mukaisesti. Tämä auttaa lasta ymmärtämään myös syy-seuraus suhteita. Lapsen itsetunto ja toimijuus vahvistuvat osallisuuden myötä. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013, 8.)

Lasten osallisuuden tukemiselle luo omat haasteensa suuret ryhmäkoot sekä lasten erilaiset tarpeet. Pienryhmätoiminta on toimintatapa, joka on suurimmassa osassa päiväkotija käytössä. Pienryhmätoiminta mahdollistaa paremmin lapsen yksilölliset tarpeet sekä lapsen huomioimisen. Tämän vuoksi juuri pienryhmätoiminta on perusteltua toimintaa, ja se tukee myös osallisuutta. Parhaimmillaan pienryhmät toimivat mahdollistaen lapsen äänen kuulemisen sekä mahdollistavat paremmin lasten ideoihin ja aloitteisiin vastaamisen. Pienryhmätoiminnan avulla myös hiljaisemmat lapset saavat äänensä paremmin kuuluviin ja voivat vaikuttaa omaan arkeensa päiväkodissa. Ystävyyssuhteet ovat tärkeitä pienille lapsille. Jos lapsi laitetaan pienryhmään esimerkiksi tukemaan ja rauhoittamaan ryhmän dynamiikkaa sellaisten lasten kanssa, jonka kanssa hän ei tunne oloaan hyväksytyksi tai turvalliseksi, lapsen kokemus ei ole osallinen. (Heikka ym. 2014, 28–29.)

3.3 Harry Shierin teoria osallisuudesta

Harry Shier syntyi vuonna 1954 Irlannissa. Hän työskenteli vuosia ensin lasten leikin, myöhemmin lasten oikeuksien ja osallisuuden parissa. Vuonna 1981 hän perusti itsenäisesti toimivan koulutuslaitoksen, jossa erikoistuttiin lasten oikeuksiin, leikkiin ja luovuuteen. Shier työskenteli ja kirjoitti 1990-luvulla erityisesti lasten osallisuuden oikeuksista ja vuonna 2001 hän nivoi kaiken tietonsa ja kokemuksensa lasten osallisuudesta teokseen *Pathways to participation*, jota käytetään tänä päivänä laajasti ympäri maailmaa työkaluna analysoidessa lasten osallisuutta. (Academia 2017.)

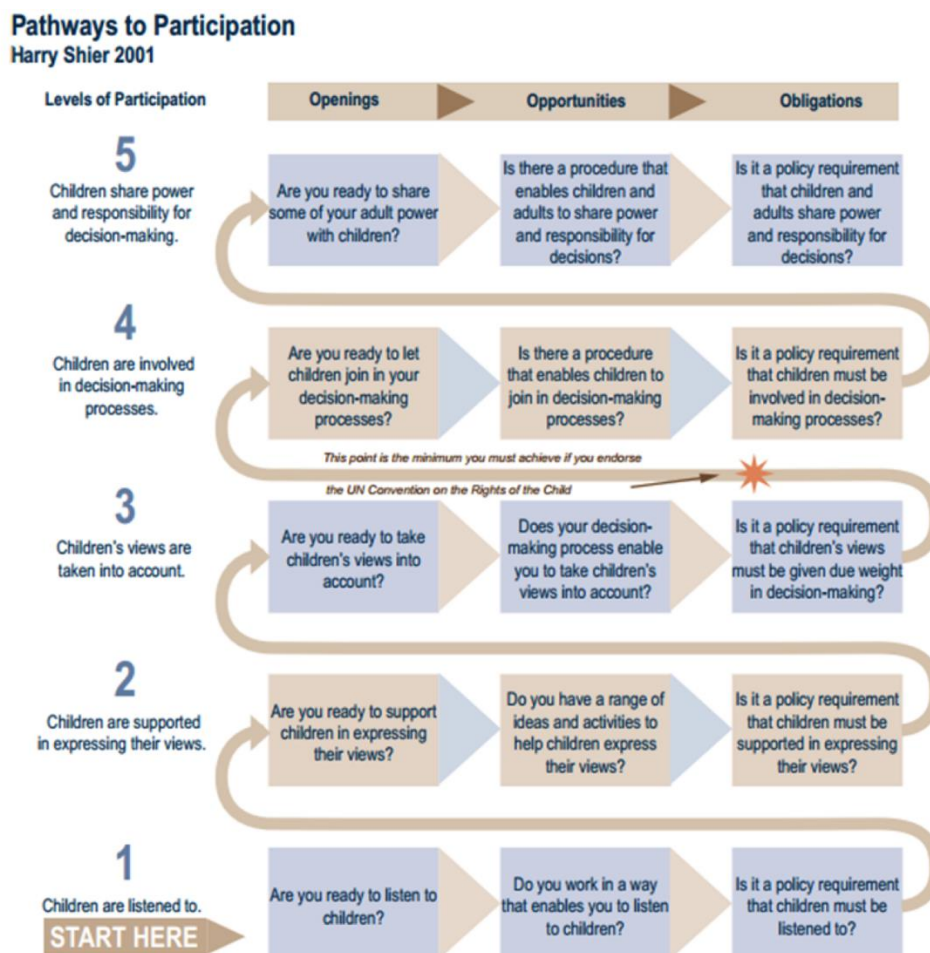
Harry Shierin polkuja osallisuuteen- malli (*Pathways to participation*) tarkastelee osallisuutta aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen, sekä lapsen toiminnan kautta (KUVA 1). Harry Shier jakaa osallisuuden viiteen eri tasoon, jossa ensimmäisellä tasolla tarkastellaan lapsen kuulluksi, näkyväksi ja kohdatuksi tulemistä. Kasvattajan kyky havainnoida, sekä lukea lasta kokonaisvaltaisesti ovat tärkeä

ammattillinen taito tällä tasolla. Toisella tasolla keskitytään sekä lapsen tukemiseen ilmaista omia mielipiteitään ja näkemyksiään, että siihen miten aikuinen voi mahdollistaa lapsen mielipiteiden ja näkemysten kuuntelemisen. Aikuisen tulisi järjestää vuorovaikutustilanteita missä lapsi saa kokemuksen, että hänen asiat ja teot ovat tärkeitä. Tämä auttaa myös lapsen luottamussuhteen syntyymiseen aikuista kohtaan. Kolmannella tasolla aikuinen ottaa lapsen mielipiteet ja näkemykset huomioon suunnitellessaan ja toteuttaessaan toimintaa. Lasten kanssa keskustellaan mitä on suunniteltu ja perustellaan miksi jotain asioita ei ole voitu toteuttaa joko ollenkaan tai sellaisenaan. Tällä tavoin lapset oppivat huomaamaan, että heidän välillään tehdään kompromisseja ja he pystyvät omilla sanomisillaan ja tekemisillään vaikuttamaan asioihin. Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Aikuiset ja lapset pohtivat yhdessä päätettäviä asioita, sekä suunnittelevat niitä. Aikuisen tehtävä on tukea lapsia asioiden esittämisessä. Tämän tason tavoite on sitouttaa lapsia tehtyihin päätöksiin ja auttaa lasta ottamaan vastuuta. Viimeisellä viidennellä tasolla lapset jakavat valtaa ja vastuuta päätösten tekemisessä aikuisten kanssa ja saavat kokemuksia, miten vastuuta jaetaan ja kannetaan. Lapset kokevat myös epäonnistumisen ja onnistumisen kokemuksia tekemisissään asioissa. Tällä tasolla aikuisen on osattava antaa lapselle valtaa päätöksissä, mutta aikuisella on aina vastuu lapsista mallin jokaisella tasolla. (Shier 2001, 110–115; Shier 2006, 17; Venninen ym. 2010, 9,11–12; Leinonen, Venninen & Ojala 2011, 85–86.)

Mitä enemmän lapsille kerrotaan suunnitelmista ja niiden tavoitteista ja mitä enemmän lapset saavat osallistua suunnitteluun ja toteutukseen, sitä enemmän lapset kokevat voivansa vaikuttaa asioihin ja sitä korkeammalle he pääsevät portaikossa. Lapsen ei välttämättä tarvitse itse suunnitella asiaa alusta loppuun, vaan hänelle voidaan antaa eri vaihtoehtoja, joista hän valitsee itselleen mieluisimman. Lapsen luottamuksen ja kokemuksen kasvaessa, pystyy hän entistä enemmän itse tekemään valintoja ja päätöksiä, jolloin aikuisen merkitys muuttuu enemmänkin auttajaksi. (Turja 2011, 49–50.)

Shierin polkuja osallisuuteen- mallissa on selkeästi esitelty, miten osallisuutta tulisi arvioida. (KUVA 1). Malli on viidessä eri tasossa ja jokaisella tasolla on kolme kysymystä. Kysymyksiä mallissa on yhteensä viisitoista. Mallin tarkoituksena on

antaa aikuiselle työväline, josta voi tutkia miten he voisivat muuttaa omaa työta-
paansa ja toimintaa osallisempaan toimintaan päin ja näin päästä mallissa ylem-
mälle tasolle (Shier 2006, 17-18.)

KUVIO 1. Harry Shierin osallisuuden malli (Shier 2006, 17)

3.4 Aiemmat tutkimukset

Lasten osallisuudesta on tehty paljon opinnäytetöitä ja yliopistotasoisia tutkimuk-
sia. Kirjallisuutta ja osallisuuteen ja osallisuuden pedagogiikkaan on reilusti.

Päivi Virkki (2015) on kirjoittanut väitöstutkimuksen aiheesta “varhaiskasvatus
toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä”. Virkin tutkimus on ajankohtainen, jota
hän perustelee esiopetuksen uusilla perusteilla sekä uudella varhaiskasvatus-
lailla joka korostaa lasten osallisuutta. Virkin tutkimuksessa selvitettiin millaiset

ovat lasten kokemukset omasta toimijuudesta sekä osallisuudesta. Tulosten mukaan osallisuus on riippuvainen siitä, millaisia toimijoita lasten kuvitellaan olevan. Lapset voidaan nähdä kasvattajan toiminnan kohteena, yhdenvertaisina toimijoina toistensa ja kasvattajien kanssa sekä omaehtoisina toimijoina. Nämä ulottuvuudet eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan täydentävät toisiaan. Virkin mukaan kasvattajien tulisi tiedostaa lasten osallisuus paremmin ja oppia osallistamaan lapsia kaikessa arjen asioissa, jotta lapset kokevat yhteyden itseensä ja toisiin lapsiin. Virkin mukaan osallisuus liittyy myös osallistamiseen, joka tarkoittaa lapsen mukaan ottamista yhteiseen toimintaan. (Virkki 2015, 89–99.)

Venninen ym. (2010) ovat tehneet tutkimuksen pääkaupunkiseudun päiväkodeihin osallisuudesta varhaiskasvattajien näkökulmasta. Tutkimuksessa käytettiin laadullista ja määrällistä aineistoa. Tutkimustulokset kertoivat osallisuuden määrittämisen olevan moninainen eikä yhteisesti jaettua merkitystä asialle löytynyt.

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamisalan Soccan varhaiskasvatukseen keskittyneissä VKK-metro- hankkeissa tutkittiin vuosina 2009–2011 lasten osallisuutta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa, sekä he tekivät monia hankkeita, joissa lisättiin vanhemman ja lapsen välistä osallisuutta. (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.) Pääkaupunkiseudun kehittämissyksikkö VKK-metron kyselytutkimuksen mukaan lasten osallisuus nähtiin muun muassa: turvallisena oppimisena aikuisen läsnä ollessa, oikeuteen tulla huomioiduksi ja ilmaista itseään sekä omatoimisuuden harjoitteluna, asioista vastuun kanto ja omiin kokemuksiin vaikuttamisena. Kasvattajien mielestä he pystyvät tukemaan osallisuutta siten, että he muokkaavat lapsille tilat osallisuuden mahdollistamiseen, osaavat kerätä tietoa lapsilta ja hyödyntää sitä toiminnassa sekä toimintatapojen kehittäminen osallisuutta parantaviin työskentelytapoihin. (Venninen ym. 2010, 4.)

Leinonen (2010) tutki pro gradu-tutkielmassa Shierin osallisuus tasomallin näkökulmasta lasten osallisuutta pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoidossa. Leinonen käytti samaa tasomallia tutkiessaan varhaiskasvattajien ammatillisuutta, toimintaa ja näkemyksiä osallisuuden mahdollistajana. Tutkimuksen mukaan Shierin tasomalli soveltui määrittämään lasten osallisuutta pääkaupunki-

seudun varhaiskasvatuksessa. Tutkimustuloksista ilmeni, että varhaiskasvatuksen ammattilaisen merkitys osallisuuden luomisessa on tärkeää. Lapsen ja aikuisen kohtaamisen tukeminen, leikin ja vuorovaikutuksen tukeminen, lapsen kuuleminen ja vallan jakaminen aikuisen ja lapsen kanssa tasavertaisesti oli tutkimuksessa nousseita tärkeitä asioita, joissa varhaiskasvatuksen ammattilaisen merkitys korostui. (Leinonen 2010, 3.)

4 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena on lisätä lasten osallisuutta tutkimuskohteena olevaan lapsiryhmään. Tarkoituksena on tuoda ryhmään osallisuuden tunnetta lapsille ja lisätä kasvattajien tietämystä osallisuudesta. Toivomme kasvattajien hyödyntävän opinnäytetyön tutkimustuloksia arjen suunnittelussa lasten ajatukset huomioon ottaen, sekä ottavan lapset mukaan toiminnan suunnitteluun ikätaso huomioiden. Tavoitteena tutkimuksessa on myös lisätä aikuisen ja lapsen tasa-vertaisuutta, sekä lisätä aikuisen luottamusta siitä, että lapset osaavat ja pystyvät suunnittelemaan ja toteuttamaan ryhmän toimintaa.

Tutkimuskysymykset ovat

1. Miten lapsen osallisuus näyttäytyy päiväkodissa?
2. Mitä lapset kertovat osallisuudesta?
3. Millainen vuorovaikutus kasvattajan ja lasten välillä on?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Toteutimme tutkimuksen helsinkiläisessä päiväkodissa yhdessä lapsiryhmässä. Lapsiryhmään kuuluu 13 lasta ja kaksi kasvattajaa. Toinen kasvattaja opiskelee lastentarhanopettajaksi ja toinen on lastenhoitaja. Haastatteluun osallistui 11 lasta, iältään 3–5-vuotiaita. Päiväkoti valikoitui tutkimuskohteeksi, koska toinen opinnäytetyön kirjoittajista työskentelee lastentarhanopettajana tutkimuskohteena olevassa lapsiryhmässä. Pyysimme tutkimusluvut Helsingin kaupungilta, tutkittavan päiväkodin johtajalta (LIITE 1) ja tutkittavan päiväkotiryhmän lasten vanhemmilta (LIITE 2) ennen tutkimuksen aloitusta. Keskustelimme tutkimusryhmän lasten kanssa tutkimuksesta etukäteen ja kerroimme haastattelun olevan vapaaehtoinen.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, jossa keräsimme aineiston haastattelemalla tutkimuskohteena olevan lapsiryhmän lapsia ennalta mietittyjen kysymysten avulla. Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään jotain yksittäistä tapausta, sekä pyritään ymmärtämään ilmiötä mahdollisimman hyvin. Laadullisessa tutkimuksessa ei kerätä taulukoita ja numeroita, vaan kerätään aineistoa tutkimus kohteessa asianosaisilta vuorovaikutus suhteilla. Tutkimuksen tekijä menee paikkaan, jossa tutkimus tehdään ja haastattelee eri tavoin asianomaista, sekä hän voi tehdä tutkittavasta havaintoja. Laadullista tutkimusta tehdessä kerätään koko tutkimuksen ajan aineistoa sen mukaan, mitä tietojen keruussa on tullut ilmi ja aineistoa kerätään niin paljon, kun tarvitaan tutkimuksen selvittämiseen. Tutkimuksesta saatu aineisto voi olla haastatteluita, kuvia ja tekstiä. Tutkimustuloksia ei voi yhdistää muihin tutkimuksiin, sillä muissa paikoissa tulokset voivat olla ihan erilaisia. Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan prosesseja ja ollaan kiinnostuneita ihmisistä ja siitä, miten he näkevät ja kokevat maailman. (Kananen 2014, 18–19.)

Laadulliseen tutkimusmenetelmän tärkeä tehtävä on olla emansipatorinen. Tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluun osallistuvat eivät ole vain välineitä saada tietoa, vaan tutkimuksen tulisi lisätä myös haastateltavien ymmärrystä asiasta ja sitä kautta vaikuttaa myös haastateltavan ajattelu- ja toimintatapoihin haastattelun jälkeen. Tärkeää on erityisesti tämä ottaa huomioon, jos haastateltavana on lapsi, nuori tai vajaakykyinen. (Vilkkä 2015, 125.) Haastateltavat valitaan niin, että tutkittava ilmiö liittyy tutkittaviin henkilöihin. Laadullisessa tutkimuksessa ei voida toisinaan tietää etukäteen vastaajien määrää, mutta eräissä tapauksissa tutkittavan aiheen kanssa tekemisissä olevien määrä on pieni, jolloin heidät kaikki voi valita mukaan tutkimukseen. (Kananen 2015, 145–146.)

4.3 Lasten haastattelu

Haastatteluita käytetään melko yleisesti lasten mielipiteiden ja toiveiden kuulemiseksi, sekä kartoittamiseksi. Perustana haastattelulle on luottamus siihen, että lapsi on itse paras asiantuntija kertomaan omasta elämästä ja kokemus maailmasta. Pyrkimyksenä on tavoittaa lasten kokemuksia heidän omista lähtökohdistaan, ei aikuisen määrittämänä. (Roos 2016, 30; Tuomi & Sarajärvi 2013, 76.) Tutkimuksessamme haastattelut järjestettiin tutkittavan päiväkodin yhdelle lapsiryhmälle. Vuonna 2016 syksyllä ryhmässä oli 13 lasta, joista 11 osallistui haastatteluun. Tutkimuksen aikana yksi lapsista lopetti päivähoidossa, eikä häntä näin ollen ehditty haastatella. Yksi lapsi ryhmän lapsista oli haastatteluiden aikaan pitkällä lomalla.

Haastattelun kautta tutkimme lasten tunnetta osallisuudesta, vuorovaikutusta lapsen ja kasvattajan välillä, sekä voiko lapsi vaikuttaa omaan arkeensa päiväkodissa. Haastattelua varten teimme haastattelurungon (LIITE 3), jonka toteutimme teemahaastatteluna. Teemahaastattelu on ehkä yleisin käytetty tutkimushaastattelun muoto. Haastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet tai teemat, joita haastattelussa pitää käsitellä, jotta tutkimusongelmaan saadaan vastauksia. Haastattelukysymysten järjestyksellä ei ole oleellista merkitystä. Tavoite on, että kaikista teemoista vastaaja voi antaa oman kuvauksensa ja haastattelukysymykset on käyty haastateltavan kannalta luontevassa järjestyksessä. Teemahaastatteluun voi lisätä myös erilaisia tehtäviä. Haastateltavaa voi pyytää esimerkiksi piirtämään mieluisia asioita, joita liittyy onnistuneeseen päiväkotipäivään. (Vilkka 2015, 124.)

Teemahaastattelu kuuluu strukturoimattomaan haastatteluun, joka on joustava haastattelun muodon, sisällön sekä järjestyksen suhteen. (Kananen 2015,144.) Teemahaastattelun voi tehdä sekä yksilö, että ryhmähaastatteluna. Opinnäytetyössämme käytimme lasten kohdalla yksilöhaastattelua, luotettavan lopputuloksen saamiseksi. Haastattelijan tehtävä on myös huolehtia, että haastateltava pysyy annetuissa teemoissa. (Vilkka 2015, 126.) Haastattelussa menetelmän ohella myös monet vuorovaikutukselliset tekijät vaikuttavat tilanteeseen. Kysymiseen si-

sältyy aina vallan käyttöä ja aikuisen haastattellessa lasta heidän välinen ei-tasavertainen valtasuhde korostuu. Tämä näkyy mahdollisesti siinä, että kasvattaja voi tiedostamattaan dominoida haastattelua, vaikka tätä ei tarkoittaisi. Ongelma voi olla kysymyksen kautta johdattelu, sillä valmis kysymys sulkee pois lapselta vaihtoehtoja. Lapsi voi myös etsiä vastauksia, joita hän olettaa kasvattajan haluavan kuulla, eikä näin ollen lapsi anna tarkkaa kuvaa kokemastaan arjesta. Tämän voi estää antamalla tilaa lapsen tavalla kertoa. (Roos 2016, 31.)

Haastattelutilanteeseen vaikuttaa myös lapsen kognitiiviset ja kielelliset valmiudet, sekä millaiset lapsen valmiudet ovat ilmaista itseään puheen avulla. Lapsen tapa ajatella asioita eroaa aikuisen ajattelutavasta. Vaikka lapsi ei ymmärrä kysymystä välttämättä kysyjän tavalla, hän ymmärtää sen kuitenkin oikealla tavalla omasta näkökulmastaan. Haastattelun kontekstilla (paikka, läsnäolijat ja ajan kohta) on vaikutusta lopputulokseen. Tapahtuuko haastattelu lapselle luontaisessa ympäristössä toiminnan, esimerkiksi leikin lomassa vai erillisessä tilanteessa. (Roos 2016, 32.)

Lasten haastattelulla on tarkoitus päästä lähemmäs lasten elämysmaailmaa, selvittää heidän ajatuksiaan ja mieltymyksiään. Pienten lasten haastattelussa pitää ottaa huomioon lapsen kehitystaso. Pienillä lapsilla on taipumus vastata kyllä, vaikkei he tietäisi vastausta. Yksi tapa varmistaa lapsen ymmärtäneen kysymyksen, on kysyä sama kysymys uudelleen. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 128–130.) Kun lapsia haastatellaan, tulee ottaa huomioon eettiset haasteet. Eettisiä haasteita on muun muassa haastattelijan sensitiivisyys, jolloin on pohdittava lapsen innostusta osallistumiseen. Haastattelu on lopetettava, jos lapsi viestii kokemuksen epämukavaksi. Lisäksi on pohdittava, kuuluuko lapsen ääni tutkimuksessa ja raportoinnissa vai mahdollisesti vain haastattelijan ääni. (Roos 2016, 18.)

Tutkimuksessa haastatteluosuuden alkaessa, kerroimme lapselle, että haastattelijalla on paperilomake, jossa on kysymykset. Haastattelijaa kirjaa lapsen vastaukset paperille ylös. Haastattelutilanne toteutettiin rauhallisessa ja kiireettömässä ympäristössä erillisessä huoneessa yksi lapsi kerrallaan. Päädyimme yh-

den lapsen haastatteluun, koska kyseessä on vielä pieniä lapsia, joiden vastauksiin voisi vaikuttaa kaverin vastaus, eikä vastaukset olisi näin ollen totuudenmukaisia. Haastatteluvastaukset kirjasimme sanasta sanaan haastattelurunkoon. Haastatteluun osallistuminen tulee olla lapselle myös vapaaehtoinen tapahtuma. Haastattelusta tulee lapsia informoida tarpeeksi, mitä haastattelu tarkoittaa ja mitä heiltä odotetaan. (Roos 2016, 17.) Kysyimme kaikilta lapsilta ennen haastattelua, haluavatko he osallistua haastatteluun, jokainen lapsi mielellään halusi. Kerroimme lapsille, että toinen opinnäytetyöntekijä tekee koulutehtävää, johon tarvitsee ryhmä lasten apua. Lasten vanhemmilta pyysimme myös kirjallisen luvan haastattelun toteutukseen.

Kun haastatellaan lapsia, on syytä varautua siihen, että jokainen haastattelu on omanlaisensa. Eri lasten kohdalla toimii toinen ratkaisu, kun taas toisten kohdalla ihan toisenlainen ratkaisu haastattelussa on toimivampi. Haastattelussa tai haastattelutilanteen dynamiikassa ei ole kyse lapsen piirteistä tai ominaisuuksista, vaan haastattelun on tarkoitus olla rakentava tilanne, jossa yhteistä ymmärrystä tuotetaan jatkuvasti neuvotellen, lähestyen toinen toista eri käsittein ja kerronnallisesti. Haastattelutilanne tapahtuu kasvokkain. (Roos 2016, 17.) Roos ym. (2014,17) pohdinnassaan totesivat, että haastattelussa on mahdollista tavoittaa lapsen näkemyksiä ja kokemuksia.

4.4 Aineiston analyysi

Kunnollinen dokumentointi auttaa tutkimuksen onnistumisen arvioinnissa. Dokumentointi ei kuitenkaan auta, jos tutkimus on tehty väärin. Analyysin oikeellisuuden voi varmistaa sillä, että prosessin läpikäymisessä on toinenkin henkilö. Analyysit ovat usein tulkinnanvaraisia, sillä jokainen ihminen tekee erilaiset merkinnät käsiteltävästä aineistosta. (Kananen 2014, 159–160.)

Keräsimme tutkimusaineiston teemahaastattelulla, joka oli myös työn tutkimusmenetelmä. Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä käytettiin Harry Shierin (2001) aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta koskevaa osallisuuden tasomal-

lia. Tutkimuksen teoriaosa koostuu lähdekirjallisuudesta sekä aiemmista tutkimuksista lasten osallisuuteen liittyen. Keskeisimmät asiat tutkimukseemme pyrimme löytämään aineiston teemoittelulla. Järjestimme aineiston vaiheittain jakamalla vastaukset kahteen eri teemaan ja tiivistimme vastauksista olennaiset tulokset. Teemoittelimme aineiston aineistolähtöisesti, eli vastauksista nousivat analyysin kannalta ne, keskeiset teemat joita tarkastelemme lähemmin. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 92–94.)

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja tulosten tulkitsemista. Tulosten tulkinnalla tarkoitetaan sitä, että saatujen tutkimustuloksien mukaan tehdään kooste tutkittavasta ilmiöstä. Aineistoa voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta, mutta tutkimuksessa pitää keskittyä vain olennaiseen, eli tutkimuskysymykseen. Tärkeää on huomioida teoreettinen viitekehys ja tutkimuksessa käsiteltävä näkökulma. Näin saadaan jo jonkin verran pelkistettyä aineistoa. Tutkittavaa aineistoa voi olla paljon, mutta se saadaan pienempään kokoon käymällä läpi aineisto ja kokoamalla ne yhteen yhtäläisyyksien kanssa, eli löytämällä aineistosta samanlaisia asioita. Monta samanlaista vastausta tai havaintoa voidaan yhdistää ja näin se helpottaa analysointia. (Kananen 2014, 40,44.)

Kun tutkittavan lapsiryhmän lapset oli haastateltu, kävimme vastaukset heti läpi. Aineistolle asetettiin teemat, joka helpotti analysointia. Vastauksista nousi kaksi teemaa, joita tarkastellaan työssä tarkemmin. Keräsimme vastaukset teemojen mukaan erilliselle paperille. Kananen (2015,150–152) mukaan teemoilla pyritään ymmärtämään ja paljastamaan ilmiöitä eri kulmilta. Kerätyn haastattelun voi järjestää teemoittain ja jokaisen teeman alle kerätään siihen liittyvät vastaukset. Ensimmäiseksi teemaksi tutkimuksessa valikoitui leikki, ja toinen teema valikoitui työn tutkimuskysymyksen mukaan, millainen vuorovaikutus lapsiryhmän lasten ja kasvattajien välillä on. Viimeisenä analysoimme pääteemojen vastuksista kehittämisen näkökulmat opinnäytetyöhömmme. Lasten haastatteluaineistoa kertyi 22 sivua, riviväli 2, fontti 12 Arial. Reunusten ollen sisäreunoissa 2 ja yläreunassa ja alareunassa 2,5.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusprosessi voi olla altis erilaisille virheille, jotka voivat johtua tutkijasta tai tutkittavasta aineistosta. Opinnäytetyön luotettavuuden tarkastelulla pyritään poistamaan osa virheistä. Luotettavuus varmistetaan jo työn alkuvaiheessa tekemällä perusteellinen tutkimussuunnitelma, jossa pohditaan, miten varmistetaan ennakkoon työn luotettavuus. Tutkija itse voi vaikuttaa eniten työn luotettavuuteen esimerkiksi valitsemalla erilaisia teorioita sekä malleja, jotka tukevat tutkijan tuloksia. (Kananen 2015, 337–339.) Tutkimuksen teki opiskelija työpari. Yhdessä pystyimme paneutumaan tutkimusprosessiin joka mahdollistaa asioiden ja näkemysten jakamisen. Käytimme aikaa tutkimuksen suunnitteluun, loogiseen eteneeseen ja pohdimme, miten tutkimustuloksista saisimme mahdollisimman luotettavia.

Tutkimusetiikka on hyvän tieteellisen käytännön noudattamista. Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan, että tutkijat noudattavat eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusmenetelmiä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija käyttää sellaisia tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä, jotka tiedeyhteisö on hyväksynyt, eli tutkija perustaa tiedonhankinnan oman alan kirjallisuuteen, asianmukaisiin tietolähteisiin, havainnointiin sekä oman tutkimuksen analysointiin. (Vilkkä 2015, 41–42.)

Tutkimuksen tieteellisyyttä ja eettisyyttä tukee lähdekirjallisuuden oikea merkin-tätapa. Laitoimme lähdeluetteloon käyttämämme aineiston, sekä lisäsimme lähdeviitteet tekstiin. Teoriatietoa hyväksi käyttäen mietimme tutkimuskysymykset ja sitä, miten esitämme ne lapsille. Analysointivaihe on tärkeä vaihe tutkimusta ja tuloksia analysoidessa pitää olla tarkkana, että saadaan tuloksista mahdollisimman totuudenmukaiset. Pyrkimyksemme analyysivaiheessa oli suhtautua vastauksiin avoimesti, jotta pystyimme poimimaan oleelliset asiat vastauksista.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Musta on kivempi leikkiä

Teemahaastattelun avulla kerätty tutkimusaineisto on jaettu kahteen eri teemaan. Tässä ensimmäisessä teemassa käsitellään lasten leikkiä. Leikillä on tärkeä rooli lapsen kehityksessä. Lapset leikkivät niin sisällä, ulkona, ryhmässä, sekä yksin. Leikissä lapsi määrittelee yleensä itse tekemisensä. Tämä takaa oppimisen usein paremmin, kun suunniteltu strukturoitu opetus. Lapsi opettelee leikin lomassa sosiaalisia tilanteita, oppii organisointitaitoja, ongelmanratkaisua ja tavoitteellisuutta. Edellä mainittujen taitojen kehittyminen on edellytys lapsen ryhmässä pärjäämiselle. (Saarinen 2016, 22.) Leikkiessään lapset työstävät käsitystä ympäröivästä maailmasta. Leikki on lapselle turvallinen tapa kokeilla, käsitellä ja harjoitella uusia asioita ja taitoja (Liuska & Turunen 2015, 19). Leikki mahdollistaa lapselle improvisaatiota, joka vaatii tilanteeseen heittäytymistä ja hetkessä oloa. Leikki on lapselle yleensä helppoa ja luontainen tapa toimia. (Saarinen 2016, 22.)

Ensimmäisten kysymysten tarkoitus oli selvittää lasten viihtyvyyttä päiväkodissa. Kysyimme tykkäävätkö lapset olla päiväkodissa, sekä mikä päiväkodissa on lasten mielestä kivointa. Lasten vastaukset olivat lyhyitä, mutta niissä selvästi korostuu, että lapset viihtyvät päiväkodissa. Kaikista kivointa päiväkodissa lapsista on kaverit ja kavereiden kanssa leikkiminen.

Tykkään. Se kun saa kavereita. (Lapsi 4 vuotta.)

Tykkään. Linnaleikki, viikinkilaiva. (Lapsi 3 vuotta.)

En tiedä, minulla on kiva kun ulkona lasken liukumäestä, koska se on niin kivaa. (Lapsi 4 vuotta.)

Musta on kivempi leikkiä hämähäkkimiehiä, sellaisia spidermania. (Lapsi 4 vuotta.)

Leikkiminen. (Lapsi 3 vuotta.)

Kysyimme lapsilta, onko päiväkodissa jotain, mistä he eivät tykkää. Vastauksissa mainittiin ruoka, tai tietty ruoka-aine. Yksi lapsista koki tönimisen olevan epämu-
kavaa. Muutama lapsi ei osannut nimetä onko päiväkodissa, jotain mistä he eivät
tykkää.

Ei, minä en tykkää kananmunasta. (Lapsi 3 vuotta.)

No mä en tykkää puurosta. (Lapsi 4 vuotta.)

Joo. En tykkää tönimisestä. Menen aina sanomaan, ettei saa töniiä.

Kukaan ei riko meidän kuoppia. En halua, että kukaan tönii minua.
(Poika 3 vuotta.)

Jatkoimme kysymyksiä leikkiteemalla ja kysyimme seuraavana lapsilta mitä he
kavereiden kanssa leikkivät ja saako lapsi itse valita leikin, vai valitseeko aikuinen
leikin. Aikuisen johdolla lapset voivat opetella leikkitaitoja ja opetella ratkomaan
ristiriita tilanteita. Hyviä leikkejä, joilla harjoitella improvisaatiota ja tunteita ovat
esimerkiksi sadut, roolileikit ja keskustelut. Aikuisen tehtävä on tukea lasta leik-
kitilanteessa, mutta myös asettaa rajoja. (Liuska ym. 2015, 21.) Kysymykseen
voiko lapsi vaikuttaa omaan leikkiin ja leikin valintaan, vai valitseeko aikuinen lei-
kin, vastasi suurin osa lapsista voivansa vaikuttaa leikkiin ja leikin valintaan. Kaksi
lapsista koki, ettei voi itse vaikuttaa oman leikin valintaan, vaan aikuinen päättää
mitä he leikkivät.

Tota, laivaleikkiä kans, nyt minä leikin laiva leikkiä. (Lapsi 3 vuotta.)

Kotileikkiä. (Lapsi 3 vuotta.)

Minä valitsen leikin. (Lapsi 3 vuotta.)

Öö..me, ei, mä kysyn. (Lapsi 4 vuotta.)

Aikuinen. (Lapsi 5 vuotta.)

Minä valitsen. (Lapsi 4 vuotta.)

Kartoitimme seuraavaksi, haluaako lapsi itse valita leikkejään, ja mistä mahdolli-
sesti lapsen mielestä aikuinen päiväkodissa päättää. Kuusi lapsista ei osannut
sanoa aluksi mitään. Hetken mietittyään viisi lapsista kertoi mielipiteensä, yksi
lapsi ei osannut vastata kysymykseen. Vastanneista yhden lapsen vastaus liittyi
ryhmän nukkumatilaan "nukkariin". Loput lapset halusivat päättää leikeistä ja as-
kartelusta. Haastattelussa selvisi, että kaikki lapset kokivat haluavansa valita itse
enemmän leikkejään. Osallisuuden tunne rakentuu lapsille osallisuuden koke-
muksena päiväkotiympäristössä, sekä valintatilanteissa ja yhteiseen toimintaan
vaikuttamisessa (Heikka ym. 2014, 18).

En tiedä, jotakin haluaisin tehdä. (Lapsi 4 vuotta.)

En tiedä, nukkarista. (Lapsi 3 vuotta.)

Leikkisin..ainakin isänpäiväkortteja, en tiedä. (Lapsi 4 vuotta.)

Ne ei leiki minun kans. Että ei saa olla pusikossa. (Lapsi 3 vuotta.)

Viimeisenä kysyimme lasten mielipidettä ohjatuista tuokioista ryhmässä. Olisiko jotain mitä lapset haluaisivat tehdä enemmän. Haluavatko he askarrella, leikkiä, jumpata tai musisoida. Vastaukset olivat lyhyitä, mutta selvästi niistä nousee, että lapset haluaisivat leikkiä, jumpata sekä askarrella enemmän. Osallisuuden pedagogiikalla tarkoitetaan sitä, että lapsilla on aito mahdollisuus ilmaista mielipiteitään ja ajatuksiaan, sekä vaikuttaa omaan elämiseen ja oppimiseen. Osallisuuden pedagogiikka ei sulje pois kasvattajien pedagogista vastuuta, eikä pedagoginen osallisuus tarkoita sitä, että kaikki lasten toiveet tulisi toteuttaa. Osallisuuden pedagogiikka on mahdollisuus, jolla saadaan lapsille lapsilähtöisesti mielekästä toimintaa perushoitotilanteisiin sekä ohjattuihin tuokioihin. (Ahonen 2017, 176.)

Haluan (Lapsi 4 vuotta.)

Enemmän (Lapsi 4 vuotta.)

Joo, mä haluaisin leikkiä kotileikkiä (kahden lapsen nimi) kaa. (Lapsi 3 vuotta.)

Leikkiä (toisen lapsen nimi) kanssa leikkiä. (Lapsi 3 vuotta.)

Haluaisin jumpata enemmän. Mä tykkään olla myös laskemassa pulkalla.(Lapsi 3 vuotta.)

Mä tykkään mielummin askarrella. (Lapsi 4 vuotta.)

Jumppaamisesta. (Lapsi 4 vuotta.)

Jumpata. (Lapsi 3 vuotta.)

Mä tykkään enemmän star wars dinosauruksista. (Lapsi 4 vuotta.)

Mä tykkään ainakin jumppaamisesta. (Lapsi 5 vuotta.)

5.2 Kyllä kuuntelee

Lapsen tunteet ja empatiataidot kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa (Saarinen 2016, 22). Osallisuus rakentuu lapselle vuorovaikutustilanteissa aikuisen ja lapsen välisissä keskusteluissa, silloin kun lapsen ääni tulee kuulluksi ”kiireen” keskellä. Kun aikuinen kuuntelee lasta, lapsi oppii kuuntelemaan aikuista silloin, kun aikuisella on asiaa lapselle. ”Kuuntele minua, minäkin kuuntelen sinua”- ajatus on tärkeä. (Roos 2016, 104.) Lapsi rakentaa kuvaa itsestään vuorovaikutuksessa häntä ympäröivän sosiaalisen todellisuuden

kanssa, jonka muodostavat lapsen elämässä tärkeät ihmissuhteet. Suhteita syntyy huoltajien lisäksi lasta hoitavan kasvatushenkilöstöön. Vuorovaikutuksen avulla lapsi pääsee osalliseksi erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin. Vuorovaikutuksen avulla ihminen pystyy ilmaisemaan itseään, ajatuksiaan, tunteita ja kokemuksiin. Vuorovaikutuksen kautta ihminen voi tulla ymmärretyksi sekä ymmärtää toisia. Vuorovaikutusta lapsen ja kasvattajan välillä tarvitaan, jotta laadukas pedagogiikka toteutuu. Kasvattaja tekee työtään omalla persoonallaan. Vuorovaikutustaitoja kehittämällä kasvattajan pedagoginen toiminta muodostuu laadukkaammaksi ja suhde hoidettaviin lapsiin vahvistuu ja kasvaa. (Ahonen 2017, 58–59.)

Toisessa teemassa käsittelemme tutkittavan lapsiryhmän lasten sekä kasvattajien välistä vuorovaikutusta. Lapsista 10 koki, että aikuinen kuuntelee, kun lapsella on asiaa. Yksi lapsi vastasi, ettei aikuinen kuuntele tarpeeksi. Vastaukset kuitenkin olivat hyvin lyhyitä, 7 lasta vastasi lyhyesti ”Joo”.

Kyllä kuuntelee. (Lapsi 4 vuotta)

Joo. Jos joku leikki on täynnä, sit en mene siihen leikkiin. Ei voi vaihtaa leikkiä varmaan (Lapsi 3 vuotta.)

Ei kuuntele (Lapsi 3 vuotta.)

Kysyimme lapsilta osallistuvatko aikuiset mukaan leikkiin ja haluaisivatko lapset, että aikuiset leikkivät ja pelaavat lasten kanssa enemmän. Leikillä voidaan vahvistaa myös lapsen ja kasvattajan vuorovaikutusta. Kun aikuinen lähtee mukaan leikkiin, lasta voidaan innostaa (Saarinen 2016, 22). Vastauksista voimme päätellä, että aikuiset ryhmässä ei leiki tarpeeksi lasten kanssa, mutta myöskään osa lapsista ei halua leikkiä aikuisten kanssa, vaan oman kaverin kanssa. Osa lapsista kokee aikuisen leikkimisen hassuna asiana.

Noo, joo melkein. Joo haluaisin. (Lapsi 5 vuotta.)

Ei, koska ne on aikuisia. Joo Joo haluaisin. (Lapsi 4 vuotta.)

Ei, koska te olette aikuisia. Olisi hassua, jos aikuiset leikkii lasten kans, mun isä ei tee ikinä mitään mun kaa. Joo mä alkaisin nauramaan jos aikuiset leikkisivät meidän kaa. (Lapsi 4 vuotta.)

Joo. (Lapsi 3 vuotta.)

No tosi vähän pelataan. En haluais. (Lapsi 4 vuotta.)

5.3 Osallisuuden mahdollistaminen toiminnan suunnittelussa

Opinnäytetyömme yksi tavoite oli poimia lasten vastauksista myös apua toiminnan suunnitteluun lapsiryhmässä. Tarkoituksena on lisätä lasten osallisuuden kokemusta ja tunnetta arkeen. Vastauksista löytyy, että lapset toivovat vapaata leikkiä, mutta kaipaavat myös lisää ohjattua jumppaa, askartelua sekä musiikkia. Tutkimustulosten avulla lapsiryhmän aikuiset osaavat lisätä ryhmään ohjattuja tuokioita, mutta myös voivat ottaa lapset mukaan tuokioiden suunnitteluun. Kun lapsi on sitoutunut toimintaan, pienetkin lapset jaksavat istua paikoillaan. Tilanteita, joilla saadaan lapset sitoutumaan, on hetket, joihin lapsi saa itse vaikuttaa toiminnan suunnitteluun. (Ahonen 2017,175–176.) kirjoittaa kirjassaan, että toiminnan suunnittelemista pidettiin niin motivoivana, ettei lapsesta edes oman vuoro odottaminen tuntunut enää haasteelliselta.

Lapsen osallisuuden toteutumiselle varhaiskasvatuksen arjessa ei yksin riitä, että lapsen osallisuutta vain määritellään, vaan pitäisi enemmän keskittyä siihen millaisin pedagogisin keinoin ja välinein lapsen osallisuutta kehitetään. Esteet osallisuuden toteutumiselle ovat arjessa ja niiden muuttaminen vaatii henkilökunnan sitoutumista. Lasten osallisuus toteutuu tai estyy jokapäiväisessä lapsen ja kasvattajan vuorovaikutussuhteessa ja kohtaamisessa. (Heikka ym. 2014, 20–21.) Aikuisen herkkyydellä tunnistaa ja tukea lapsen aloitteita, jotka johtavat ja vahvistavat lapsen osallisuuden tunnetta on keskeinen merkitys. Lapsen kuuleminen, kohtaaminen ja aloitteisiin tarttuminen päiväkodin arjessa eivät kuitenkaan yksin riitä, kun osallisuutta halutaan tukea ja oppimista ja kehitystä vahvistaa. Shierin osallisuus mallin mukaan lapsen äänellä ja mielipiteillä tulisi olla vaikutusta hänen omaan arkeensa päiväkodissa. Lasten ja aikuisten yhdessä toteuttama suunnittelu ja siitä eteenpäin toiminnan toteuttaminen vaativat perinteisten työtapojen muuttamista (Heikka ym. 2014, 34–36.)

Päiväkodin lapsiryhmässä pedagoginen toiminta ja varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen perustuvat päiväkodin henkilöstön ammatilliseen näkemykseen ja arviointiin lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista, sekä havainnoista saatuun tietoon. Lastentarhanopettajalla on pedagoginen vastuu ryhmän toiminnasta. (Heinonen ym. 2016, 81.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITYSIDEAT

Tutkimuskysymyksiä opinnäytetyössä oli, miten lapsen osallisuus näyttäytyy päiväkodissa ja mitä lapset kertovat osallisuudesta. Siihen saimme vastaukset lapsia haastateltaessa. Lapsiryhmän lapset ovat ennen tutkimusta saanut vaikuttaa omaan arkeensa valitsemalla esimerkiksi oman leikkinsä. Leikki ja leikin merkitys lapselle korostui vastauksissa. Lapset kokevat osallisuuden ryhmässä leikin, leikki valintojen kautta. Haastattelun perusteella lapset haluaisivat kuitenkin itse valita enemmän leikkejään sekä vaikuttaa ryhmän toimintaan suunnittelemalla osittain ryhmän ohjattuja tuokioita, kuten askartelua ja liikuntaa.

Lapsiryhmän osallisuus ryhmässä oli tulosten perusteella jäänyt ennen kehittämistä Harry Shierin osallisuuden mallin mukaan toiselle tasolle, jossa lasta tuetaan ilmaisemaan omia mielipiteitään ja näkemyksiä. Ryhmän kasvattajat kuulevat lasta ja kohtaavat lapset vuorovaikutustilanteissa. Näin ollen osallisuutta on ryhmässä toteutettu jonkin verran, mutta ei niin paljon, että lapset yhdessä aikuisen kanssa keskustelisivat ja päättäisivät toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli millainen vuorovaikutus kasvattajien ja lasten välillä on. Lasten kuunteleminen ja mielipiteiden huomioiminen tuovat lapselle kokemuksen mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämäänsä. Tulosten perusteella aikuinen kuuntelee lasta, mutta tuloksista ei selvinnyt se, missä asioissa aikuinen lasta kuuntelee ja huomioiko aikuinen lasten ideat ja ehdotukset ryhmän toiminnassa. Harry Shierin teoriassa korostetaan myös sitä, että aikuisen tulisi mahdollistaa lapsen mielipiteiden ja näkemysten kuunteleminen. Osallisuuden tunteen luomiseen on lapselle annettava tunne, että hänen asiansa ja ideansa ovat myös tärkeitä.

Opinnäytetyön tulosten perusteella tutkimuskohteena oleva lapsiryhmä on kehittänyt ryhmän osallisuuden toteutumista niin, että liikuntavuoron päätteeksi ryhmä istuu alas ja yhdessä lasten ideoiden pohjalta rakennetaan seuraava liikunta-

hetki. Lasten ideoiden kuuntelemiseen käytetään aikaa viikoittain myös aamupöydän yhteydessä. Sieltä on noussut ideoita muun muassa forum teatteriin. Lasten ideoista on rakennettu osittain joulujuhla- sekä kevätjuhla esitykset.

Osa lapsista on vielä pieniä, ja kaikkien kohdalla ei voida iän vuoksi ryhmässä nousta Harry Shierin mallin mukaan ylimmälle asteikolle. Tällä hetkellä ryhmä on vanhempien lasten kanssa neljännellä tasolla, jossa lapset on otettu mukaan päätöksentekoprosessiin. Ryhmä pohtii ja suunnittelee yhdessä asioita. Viimeisellä tasolla ryhmän kasvattajien tulisi jakaa vastuuta ja valtaa ryhmän lapsille, jotta saisivat kokemuksia tekemistään, ja siitä miten vastuuta kannetaan. Viidennessä tasolle ryhmän toiminnassa ei ole vielä kuitenkaan vielä päästy. Shier ei ole tarkoittanut taso mallia alun perin alle kouluikäisille, mutta mallia voi hyvin soveltaa heihin. Ryhmän tunteva sensitiivinen ja ammattitaitoinen kasvattaja osaa antaa lapsille ikätasoisesti valtaa ja vastuuta. (Venninen ym. 2010, 11–12.)

Mielestämme tutkimuksen tuloksilla pystymme jo antamaan tutkimuskohteelle ideoita ja tietoa, miten osallisuutta kannattaa ruveta kehittämään. Kehitysideasta opinnäytetyötä tehdessämme ja tutkimustuloksia analysoidessa nousi ajatus, että lapsilta tulevat ajatukset ja ideat voisi kerätä lomakkeelle, johon osallisuus on pilkottu eri teemojen alle. Lomake tehdään varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta ja ryhmän oman varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta. Lomake on parhaillaan varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi yksi tiimin jäsen, mikä tarkoittaa, että lomaketta käytetään jokapäiväisessä työssä. Kasvattajat arvioivat säännöllisesti lomaketta ensin yksin ja sen jälkeen yhdessä tiimissä. Näin pystytään tutkimaan osallisuutta pienissä osissa ja tarkastelemaan, missä osa-alueissa ollaan kehitytty ja missä osa-alueissa on kehitettävää sekä miten saavuttaa haluttu osallisuuden toimintamalli.

Tehdyllä opinnäytetyöllä on varmasti suuri merkitys tutkimusryhmän osallisuuden kehittämiseen sekä tekijöiden omaan ammatilliseen kasvuun ja kehitykseen. Opinnäytetyön tekeminen lisää valmiuksia tulevaisuudessa osallistua erilaisiin projekteihin ja kehittämishankkeisiin.

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyö prosessina

Opinnäytetyön aihe oli meille selvä jo alussa. Se mitä halusimme tietää osallisuudesta ja mitä kehittää oli pitkän aikaa meille epäselvää. Monia vaihtoehtoja kävi mielessä, mutta päädyimme lopulta tutkimaan osallisuutta helsinkiläisessä päiväkodissa toisen tutkijan ollessa siellä töissä. Opinnäytetyön tekeminen päiväkohtiin, jossa toinen opinnäytetyön tekijöistä työskentelee, tuntui meistä luonnolliselta. Lapsille tuttu aikuinen saa paremmin luotua luottamuksen lapsiin ja lapset voivat rentoutua haastattelukysymyksiä esittäessä. Toisaalta mietimme voiko ryhmän aikuisen läsnäolo vaikuttaa vastauksiin. Tulimme siihen tulokseen, että lapset vastasivat oman mielen mukaan, eikä tutun aikuisen läsnäolo vaikuttanut vastauksiin.

Tutkimuskysymyksiä miettiessä halusimme saada mahdollisimman laajat ja totuudenmukaiset vastaukset lapsilta. Mielestämme teemahaastattelu oli hyvä vaihtoehto haastattelu muodolle. Toivoimme näin saavamme lasten osallisuuden kokemuksista laajasti tietoa. Myöhemmin huomasimme, että suunnittelemamme haastattelukysymykset olivat näin pienille lapsille liian laajat. Lasten vastaukset olivat lyhyitä ja kysymyksiin vastaaminen oli vaikeaa ainakin osaan kysymyksistä. Kysymykset olisi pitänyt jaotella lomakkeeseen selkeämmin, jotta ne olisi ollut helpompi analysoida. Kysymykset esitettiin niin, että lapset eivät voineet vetää niistä johtopäätöksiä.

Positiivista haastattelussa oli se, että kaikki lapset halusivat mielellään osallistua haastatteluun. Lapsille haastattelutilanne oli hyvin luonnollisen oloinen ja jokainen lapsi vastasi omana itsenään. Haastattelutilanne onnistuttiin rauhoittamaan ja lapset palasivat haastattelusta takaisin leikkimään.

Vastauksista nousi kaksi teemaa. Leikki ja vuorovaikutus lapsiryhmän lasten sekä kasvattajien välillä. Nämä teemat toistuvat myös meidän tutkimuskysymyksissä, joihin saimme lasten haastattelussa vastaukset. Lasten ikä huomioiden, menetelmä oli oikea, sillä pari tai ryhmähaastattelu ei olisi toiminut näin pienten lasten kohdalla. Menetelmäksi olisimme teemahaastatteluun voineet lisätä kyllä/ei vastauksia esimerkiksi hymynaamoja käyttämällä. Myöskin lapsia olisi voinut pyytää piirtämään kuvan mieluisimmasta leikistä. Jälkeenpäin ideoita nousee useita, miten olisimme voineet kasvattaa lasten vastausten pituutta.

Haastattelulla saimme vastaukset tutkimuskysymyksiin, miten lapsen osallisuus näyttäytyy päiväkodissa? Mitä lapset kertovat osallisuudesta, sekä millainen vuorovaikutus kasvattajan ja lasten välillä on? Toivoimme lasten vastauksista pidempiä ja tähän olisimme voineet vaikuttaa tekemällä tarkentavia kysymyksiä haastattelurunkoon. Haastattelukysymyksiä olisi voinut testata esimerkiksi päiväkodin muiden ryhmien lapsilla tai ystävän lapsilla. Teemojen avulla saimme pilkottua vastaukset eri osiin, joka helpotti analysointia.

Vastausten ja tutkimusprosessiin käytettyjen dokumenttien oikeanlainen hävittäminen oli meille tärkeää, sillä halusimme säilyttää luottamuksen Helsingin kaupunkiin, päiväkotiin ja lasten vanhempiin.

Opinnäytetyö prosessissa meille oli tärkeää laadullisen, eli emansipatorisen tutkimuksen toteutuminen. Keskustelimme lasten kanssa ennen tutkimuksen aloittamista mistä tutkimuksessa on kyse ja kysyimme heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Lapsille tuotiin esille, että he voivat lopettaa haastattelukysymyksiin vastaamisen, jos eivät haluakaan jatkaa haastattelua. Kerroimme lapsille tekevämme työn saadaksemme parannettua heidän arjen osallisuutta, sekä parantaaksemme lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. Kerroimme asian lapsille ikätasoisesti, niin että he ymmärsivät mistä on kyse. Tutkimuksen jälkeen lapsien kanssa on keskusteltu paljon osallisuudesta ja sen tarkoituksesta, sekä uusista toimintamalleista. Aikuisen kuunneltua ja tartuttua lasten ajatuksiin, toiveisiin ja tekoihin, aikuinen on saanut paljon tietoa mitä lapset haluavat arjessa tapahtuvan. Lapsien kanssa on puhuttu paljon miten aikuinen on heitä kuunnellut ja haluaa kuulla heidän ajatuksiaan ja toiveitaan, sekä yhdessä suunnitella arjen

toimintaa. Kerroimme lapsille, että heidän nimensä ei tule esille työssämme ja vastaukset kysymyksiin hävittävämme, kun olemme saaneet työn valmiiksi.

Opinnäytetyön avainsanat osallisuus, varhaiskasvatus, lapsilähtöisyys, teema-haastattelu toteutuivat työssämme hyvin. Tutkimuksen lähtökohtana oli lapsilähtöisyys ja saimme hyvin lasten mielipiteet kuuluviin.

7.2 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoista ja tietoa saadessa mielenkiinto heräsi entisestään. Mielestämme saimme tutkimuksessa selville asioita, mitä halusimme, eli osallisuus ei ole vielä sillä tasolla tutkimusryhmässä, kuin halusimme. Tutkimusta olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimalla osallisuutta toiminnallisina menetelmin sekä tutkimalla kasvattajien näkemystä ja halua kehittää osallisuutta. Aikuisen halu ja innostus ovat kaiken lähtökohta osallisuuden luomiseen ja ylläpitämiseen arjessa.

Molemmat opinnäytetyöntekijät suuntaavat opinnoissaan kohti sosionomin ja lastentarhanopettajan pätevyyttä ja työn tekeminen kasvatti meitä kumpaakin. Teoriaosuus opetti ja toi uusia työvälineitä lasten kanssa työskentelyyn. Opinnäytetyön tekijöiden yhteistyö ja työnjako sujuivat hyvin. Opinnäytetyötä teimme vuoden verran, ja nimi sekä aihe ehtivät alussa muuttua useaan otteeseen. Löysimme hyvin meitä kiinnostavan aiheen, joka lähti työelämän tarpeesta. Koemme myös, että olimme toisillemme kantava voima, kun toisen motivaatio työhön väheni, otti toinen tekijöistä kopin ja jatkoi tekemistä. Teimme kuitenkin opinnäytetyötä pääsääntöisesti yhdessä. Näin pystyimme jakamaan tietoa ja ajatuksia sekä analysoimaan tutkimustuloksia laadukkaammin.

Kaiken kaikkiaan olemme tyytyväisiä opinnäytetyöhön. Käytimme paljon lähdekirjallisuutta ja varasimme tarpeeksi aikaa tutkimuksen tekemiseen. Yhdessä pohdimme ja suunnittelimme työn etenemistä ja työssä vastaan tulevia haasteita.

Yhdessä asioiden pohtiminen ja selvittäminen kasvatti ja kehitti meitä opinnäytetyön tekijöinä. Nyt lopussa mietimme, että olisimme voineet muotoilla toisin lapsille esitettävät kysymykset sekä tehdä lisäksi tarkentavia kysymyksiä, jotta olisimme saaneet pidempiä ja kuvailevampia vastauksia.

Sosionomi opiskelijoina meille on tärkeää kuulla ihmisten ääni ja kunnioittaa heidän itsemääräämisoikeutta. Haluamme tulevaisuudessa ihmisten kanssa töitä tehdessämme mahdollistaa osallisuuden kokemisen jokaiselle ihmiselle. On tärkeää olla läsnä ja kuunnella asiakasta oppiakseen tuntemaan hänen kykynsä ja tarpeensa. Haluamme työssämme mahdollistaa asiakkaalle omissa asioissa mukana olemisen ja niihin vaikuttamisen omien kykyjensä mukaan. Asiakkaan tunne, tulla hyväksytyksi ja olla tasavertainen, kasvaa osallisuuden kasvamisen mukana. Työssämme haluamme olla asiakkaan tukena jokaisessa tilanteessa. Työntekijänä meillä on oikeus auttaa ja neuvoa, mutta ei päättää asiakkaan asioista. Tulevassa ammatissa ja työssä kohtaamme asiakkaat tasavertaisesti ja yksilöllisesti. Jokaisen asiakas pitää huomioida kokonaisvaltaisesti ympäristö mukaan lukien. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2017, 11–18.)

LÄHTEET

- Academia 2017. Harry Shier. Viitattu 26.4.2017. <http://qub.academia.edu/HarryShier>
- Ahonen, Liisa 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Asetus lasten päivähoidosta 1992/806, 21.8. 1992. Finlex. Viitattu 24.4.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia -ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia- ammattikorkeakoulu.
- Dunderfelt, Tony 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy
- Fonsén, Elina 2017. Case Lempäälä --- Lapsiryhmävasun ja osallisuuden kehittämisprosessi. Teoksessa Sanna Parrila ja Elina Fonsén (Toim.) Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä: PS- kustannus,192.
- Heikka, Johanna; Fonsén, Elina; Elo, Janniina & Leinonen, Jonna (Toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.
- Heinonen, Hanna; Iivonen, Esa; Korhonen, Merja; Lahtinen, Nina; Muuronen, Kaisu; Semi, Ritva & Siimes, Ulla 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. Juva: PS kustannus.
- Hill, Malcolm; Davis, John; Prout, Alan & Tisdall, Kay 2004. Moving the participation agenda forward. *Children & Society* 18 (2004), 78–80.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Iivonen, Esa 2011. Lapsen oikeuksien yleissopimus. teoksessa Nurmi Suvielise & Rantala Kaisa (Toim.) Näyn ja kuulun. lapsen etu ja osallisuus. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 51.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy.

- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja kasvattajille. Juva: PS-kustannus.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Lampinen, Reija 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki. Edita.
- Leinonen, Jonna 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa. Viitattu: 22.10.2016. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1>
- Leinonen, Jonna; Venninen, Tuulikki & Ojala, Mikko 2011. Osallisuuden kulttuurin kehittäminen. Päivähoitohenkilöstön näkemyksiä lasten osallisuuden tukemisesta. Teoksessa Mäkitalo Anna-Riitta, Nevanen, Saila, Ojala Mikko, Tast Sylvia, Venninen Tuulikki & Vilpas Birgitta (Toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II, 85–86.
- Liuska, Kirsi & Turunen, Tiina 2015. Häjyherneitä ja lempeyslientä. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- MLL 2014a. Miten lapsi kasvaa ja kehittyy? Mannerheimin lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. viitattu: 1.4.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/
- Montessori, Maria 1967. Lapsen salaisuus. Porvoo: WSOY.
- Mäkelä, Jukka 2011. Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, Suvii-Elise & Rantala, Kaisa (Toim.) Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 16–17, 21,23.
- Oikeusministeriö 2015. Yhdenvertaisuus. Viitattu 1.4.2017. <http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajatavoitteet/perusoikeudetjademokratia/yhdenvertaisuus.html>
- Oikeusministeriö 2017. Perustuslaki. Viitattu 27.4.2017. <http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajatavoitteet/lakiensaaminen/perustuslaki.html>
- Pajulammi, Hanna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus-socca. VKK-Metro. Viitattu 15.3.2017. http://www.socca.fi/kehittaminen/aiempaa_kehittamista/varhaiskasvatus_vkk-metro/aiempaa_kehittamista/lapsen_ja_vanhempien_osallisuus
- Rautamies, Erja; Laakso, Marja-Leena & Poikonen, Pirjo-Liisa 2011. Haastavasti käyttäytyvä lapsi- Kodin ja päivähoiton kasvatusyhteistyö koetuksella. Teoksessa Tuija Aro & Marja-Leena Laakso (Toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi, itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 193–194.
- Roos, Piia 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkodin arjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- Saarinen, Sanna-Leena 2016. Aistiseikkailu. Elämyksiä ja toimintaa koko vuodeksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Shier, Harry 2001. Pathways to participation: Openings, Opportunities and obligations. *Children and society* 15 (2), 107–110. Viitattu 13.2.2017. [https://scholar.google.fi/scholar?q=Shier,+Harry+2001.+Pathways+to+participation.+Children+and+society+15+\(2\),+107%E2%80%93110.&hl=fi&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwi1zeH1tcTTAhWDhSwKHULCB-bUQgQMIIjAA](https://scholar.google.fi/scholar?q=Shier,+Harry+2001.+Pathways+to+participation.+Children+and+society+15+(2),+107%E2%80%93110.&hl=fi&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwi1zeH1tcTTAhWDhSwKHULCB-bUQgQMIIjAA)
- Shier, Harry 2006. Pathways to participation Revisited. *Middle Schooling Review (New Zealand)*, 17–18. Viitattu 26.4.2017. http://www.harryshier.net/docs/ShierPathways_to_Participation_Revisited_NZ2006.pdf
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2013. Ammattieettinen lautakunta. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. 6.painos. Helsinki: ISBN.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2017. Ammattieettinen lautakunta 2013-2016. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 35 000 painos. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Suomen YK-liitto. Yhdenvertaisuus. Viitattu 1.4.2017. <http://www.yk-liitto.fi/yk70v/kulttuurinen/monikulttuurisuus>.

- Suortti, Pirja & Taimiaho, Miina 2009. Lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. Opinnäytetyö. Viitattu 10.1.2017. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2276/Lastenko.pdf>
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2015b. Osallisuus. Viitattu 15.3.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-jaterveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2017. Varhaiskasvatus. Viitattu 1.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2017. Vuorovaikutus - aitoa kohtaamista. Viitattu 1.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/vuorovaikutus-aitoa-kohtaamista>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Vantaa: Tammi.
- Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala Eeva & Turja Leena (Toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: Bookwell oy, 41–53.
- Varhaiskasvatuslaki 8.5.2015/580. Viitattu 14.6.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Viitattu 2.4.2017 http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet
- Venninen, Tuulikki; Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko 2010. ”Parasta on kun yhteinen kokemus muuttuu jaetuksi iloksi”. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpapereita 2013:3. VKK-Metro. http://www.socca.fi/files/627/yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivako-deissa_2010._pdf.
- Vilka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virkki, Päivi 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Itä-Suomi: Itä-Suomen yliopiston kirjasto.

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325, 30.12.2014. Finlex. Viitattu 24.4.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991, 21.8.1991 Finlex. Viitattu 24.4.2017.

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2

LIITE 1: Päiväkodin suostumus tutkimukseen

KIRJALLINEN LUPA TOTEUTTAA OPINNÄYTETYÖ PÄIVÄKOTI KAMPISSA

Olemme kaksi Helsingin Diakonia ammattikorkeakoulu sosionomi opiskelijaa ja opiskelemme lastentarhanopettajan pätevyyden samalla. Olemme toteuttamassa opinnäytetyötämme Kampin päiväkodissa syksyn 2016 ja kevään 2017 aikana.

Opinnäytetyömme aiheena on tutkia Kampin päiväkodin 2—5 vuotiaiden lasten osallisuuden toteutumista lapsen arjessa päiväkodissa, sekä kuinka osallisuutta voitaisiin lisätä vastaamaan lapsen tarpeita.

Tutkimuksen toteutamme haastattelemalla lapsia.

Haastattelun tarkoituksena on saada lapsen ääni kuuluviin ja tutkia voidaanko lapsen osallisuutta lisätä, mihin lapsi itse haluaisi vaikuttaa omassa arjessaan päiväkodissa, kokeeko lapsi voivansa vaikuttaa arkeen päiväkodissa.

Lasten haastatteluihin pyydetään kirjallinen lupa ensin vanhemmilta.

Haastattelut käsitellään anonyymisti, eikä opinnäytetyössä mainita päiväkodin nimeä tai lapsen nimeä. Tutkimuksesta ei voi tunnistaa yksittäistä lasta.

Valmiin opinnäytetyön annamme päiväkodin käyttöön, sekä esitämme työmme koulussa opinnäytetyöseminaarissa.

Vastaamme mahdollisiin kysymyksiin mielellämme. Ohjaavana opettajanamme toimii Aino-Maaria Kokkonen aino-maaria.kokkonen@diak.fi / 0400 907 570.

Tällä lomakkeella pyydämme lupaa Kampin päiväkodinjohtajalta haastatella lapsia, joka perustuu lapsen vapaaehtoisuuteen.

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2: Vanhempien suostumus lapsen haastatteluun

OPINNÄYTETYÖ LAPSEN OSALLISUUDEN TUKEMINEN PÄIVÄKODISSA

Olemme kaksi Helsingin Diakonia ammattikorkeakoulu sosionomi opiskelijaa ja opiskelemme lastentarhanopettajan pätevyyden samalla. Olemme toteuttamassa opinnäytetyötämme Kampin päiväkodissa syksyn 2016 ja kevään 2017 aikana.

Opinnäytetyömme aiheena on tutkia Kampin päiväkodin 2—5 vuotiaiden lasten osallisuuden toteutumista lapsen arjessa päiväkodissa, sekä kuinka osallisuutta voitaisiin lisätä vastaamaan enemmän lapsen tarpeita.

Tutkimuksen toteutamme teidän luvalla tekemällä lapselle vapaaehtoisen haastattelun. Haastattelu koostuu muutamasta kysymyksestä, kysymykset ovat tässä liitteenä.

Kyselylomakkeen tarkoituksena on tutkia lapsen mielipidettä mihin asioihin hän voi omassa arjessaan päiväkodissa vaikuttaa ja mihin hän haluaisi enemmän mahdollisesti vaikuttaa.

Haastattelut käsitellään anonyymisti, eikä opinnäytetyössä mainita päiväkodin nimeä. Tutkimuksesta ei voi tunnistaa yksittäistä lasta. Valmiin opinnäytetyön annamme päiväkodin käyttöön, sekä esitämme työmme koulussa opinnäytetyöseminaarissa.

Vastaamme mahdollisiin kysymyksiin mielellämme. Ohjaavana opettajanamme toimii Aino-Maaria Kokkonen aino-maaria.kokkonen@diak.fi / 0400 907 570.

Kiitos vastauksistanne!

Lapseni _____ saa osallistua tutkimukseen KYLLÄ

EI

Vanhemman allekirjoitus ja päivämäärä

Ystävällisesti

Taija Väärälä
taija.vaarala4@student.diak.fi
 puh 040 418 5770

Kaisa Suominen
kaisa.suominen@student.diak.fi
 puh 044 546 8703

LIITE 3: Lasten haastattelu kysymykset

1. Oliko kivaa tulla tänne päiväkotiin tänään?

2. Tykkäätkö olla täällä päiväkodissa? Mikä täällä on kivointa?

3. Onko sinulla täällä kavereita?

4. Mitä te leikitte kavereiden kanssa?

5. Saatko sinä itse valita leikit vai valitseeko aikuinen?

6. Haluaisitko itse valita leikkejä enemmän?

7. Mistä aikuinen päättää, miksi?

8. Mistä sinä itse haluaisit päättää?

9. Millaisia askarteluja teette, saatko itse vaikuttaa siihen mitä askarrellaan?

10. Onko jotain mistä et päiväkodissa tykkää?

11. Haluaisitko tehdä jotain enemmän päiväkodissa? (leikit, askartelut, jumppa, musiikki)

12. Kuunteleeko aikuiset sinua tarpeeksi, jos sinulla on asiaa?

13. Osallistuuko aikuiset mukaan leikkiin?

14. Haluaisitko, että aikuiset leikkisivät ja pelaisivat sinun kanssa enemmän?
